

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA

BIBLIOTEKA

SUOČAVANJA

BIBLIOTEKA
• SUOČAVANJA •

38

Urednik
PROF. DR JOVICA TRKULJA

Urednik izdanja
DR SAŠA GAJIN

Objavljivanje ove knjige pomogao je
Civil Rights Defenders

Izdavač
Centar za unapređivanje pravnih studija
Goce Delčeva 36, 11000 Beograd
Tel: 2608 360, Fax: 2608 346
E-mail: cups@cups.rs, www.cups.rs

Za izdavača
prof. dr Vladimir V. Vodinelić

Priprema i štampa
„Dosije studio“, Beograd

Tiraž
500 primeraka

ISBN 978-86-7546-060-2

DISKRIMINACIJA U SRBIJI 2010

IZVEŠTAJ
KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE

Beograd
2011

Sadržaj

Uvodnik	7
Mreža CHRIS.....	13
Gayten-LGBT.....	27
Udruženje studenata sa hendikepom.....	36
Praxis.....	47
Regionalni centar za manjine	60
Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava.....	74

UVODNIK

Princip jednakosti, načelo da su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva, u modernim društvima predstavlja više od pravnog standarda – radi se o moralnom imperativu, o tome da nije moguće opravdati obespravljivanje jednih ili privilegovanje drugih zbog toga što oni dele istu rasu, boju kože, nacionalnu pripadnost, etničko poreklo, versko ili političko uverenje, pol, seksualnu opredeljenost, ili drugo lično svojstvo. Ono što je do juče bilo smatrano kao normalno, poželjno i pravno dozvoljeno, sada je u razvijenim pravnim kulturama zakonom zabranjeno, društveno nepoželjno i moralno neprihvatljivo.

Koalicija protiv diskriminacije nastala je upravo sa ciljem da odlučujuće doprinese približavanju naše zemlje ovom civilizacijskom standardu. Koaliciju, osnovanu u martu 2005. godine uz podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, organizacije koja je 2010. preimenovana u Civil Rights Defenders, čine sledeće nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija, Odbori za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, LABRIS – grupa za lezbejska ljudska prava, GAYTEN LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom, PRAXIS i Regionalni centar za manjine. Na prvom sastanku Koalicije definisani su osnovni principi i vrednosti na kojima počiva njen rad:

„Koalicija protiv diskriminacije je formirana da bi informisala javnost o svim slučajevima diskriminacije a posebno mizoginije, rasizma, ksenofobije, homofobije, diskriminacije dece i osoba sa hendikepom u Srbiji,

a sve u cilju podržavanja, uvođenja i primene anti-diskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu.

Rad Koalicije protiv diskriminacije se temelji na načelima poštovanja različitosti i razvijanja solidarnosti sa diskriminiranim grupama, nenasilju, otvorenosti rada, nedeljivosti ljudskih prava i principu nehierarhije ljudskih prava.“

Šest godina nakon formiranja, čini se da nevladine organizacije-članice Koalicije, samostalno i zajedno sa drugim članicama, efikasno rade na ostvarivanju ciljeva radi kojih su se udružile. Na prvom mestu, informacije o diskriminatorskoj praksi, najčešće u vidu saopštenja KPD, redovno se objavljuju na zajedničkoj internet stranici Koalicije: www.stopdiskriminaciji.org. Članice Koalicije se redovno okupljaju i zajednički nastupaju u javnosti. Svaka članica Koalicije razvila je svoj program aktivnosti u cilju borbe protiv diskriminacije – od pružanja usluga pravne pomoći žrtvama diskriminacije, praćenja sprovođenja zakona u oblastima u kojima dolazi do diskriminatorskog postupanja, analiziranja nedostataka domaćeg zakonodavstva, kao i uzroka i posledica diskriminacije u pojedinim oblastima društvenog života, pa do programa obuke za borbu protiv diskriminacije, podizanja pravne svesti građana i vlasti i vođenja kampanje za usvajanje posebnih antidiskriminacionih zakona.

Jedan od značajnijih rezultata Koalicije je usvajanje „Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom“ u aprilu 2006. godine. Ovaj Zakon predstavljao je prvi pravi antidiskriminacioni propis u našoj zemlji. Nastao je na temelju Modela zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom radne grupe Centra za unapređivanje pravnih studija iz 2003. godine, teksta čije su usvajanje od državnih organa uporno više godina zahtevala, uz invalidske organizacije, i same članice Koalicije.

U martu 2009. godine najzad je usvojen i opšti Zakon o zabrani diskriminacije. Prvi model Opšteg zakona protiv diskriminacije urađen je još 2001. godine, a Koalicija je 2005. godine usaglasila modele ovog i Zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom. Tada je otpočelo lobiranje za usvajanje oba zakona. Zakon protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom je usvojen 2006. godine, dok opšti antidiskriminacioni zakon još tri godine nakon toga nije bio na dnevnom redu Skupštine Srbije i pored zahteva nekih parlamentarnih stranaka.

Nakon poslednjih parlamentarnih izbora i formiranja Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Koalicija protiv diskriminacije radila je zajedno sa ovim ministarstvom i Ministarstvom rada i socijalne politike na izradi konačnog Nacrta zakona. Rad je podrazumevao najširu javnu raspravu u kojoj su učestvovali svi zainteresovani akteri i trajao je skoro 6 meseci. Ovakav zajednički rad je od strane međunarodnih organizacija i domaće javnosti ocenjen kao najbolji model saradnje vlasti i civilnog društva, naročito posle usvajanja zakona od strane Vlade i upućivanja u Skupštinu Srbije. U toku javne rasprave nije bilo bitnijih primedbi na verziju zakona koja je upućena Skupštini Srbije na usvajanje.

Manje od 24 časa pre otvaranja sednice Skupštine Srbije, verske zajednice na čelu sa Srpskom pravoslavnom crkvom zahtevale su da se zakon ne usvoji zbog člana 18. koji reguliše diskriminaciju u oblasti verskih prava i člana 21. koji reguliše zabranu diskriminacije u pogledu rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Na osnovu ovog zahteva, vlada Republike Srbije je odlučila da Zakon povuče iz skupštinske procedure. Međutim, nakon snažne kampanje Koalicije protiv diskriminacije, i uz podršku velikog broja organizacija civilnog društva, Predlog zakona je vraćen u proceduru i konačno usvojen 26. marta 2009. godine.

Nažalost, politički sukobi u vezi sa usvajanjem Zakona nastavljani su i u periodu kad je bilo potrebno da Skupština Srbije izabere Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, u toku zime i proleća 2010. Prema slovu samog Zakona, Poverenik se bira u skladu sa propisanim uslovima, među kojima je i onaj uslov koji se odnosi na najviše moralne i stručne kvalitete kandidata.

Iako je gotovo 250 organizacija civilnog društva, a na predlog KPD, mesecima zahtevalo od skupštinske većine da svoj glas da predstavniku civilnog društva Goranu Miletiću, na osnovu obične političke samovolje vladajuće većine u Skupštini, izabrana je za Poverenicu osoba za koju je prethodno bilo utvrđeno da ne ispunjava Zakonom propisane uslove za izbor na tu funkciju. Na ovaj način se još jednom pokazalo da problem diskriminacije u društvu nema samo pravni, već i izraženi politički karakter, kao i da demokratski deficiti političkog života i često mizeran nivo pravne kulture onih koji učestvuju u donošenju najvažnijih političkih odluka, znatno otežavaju borbu protiv diskriminatornog postupanja u praksi.

Peti po redu godišnji izveštaj o diskriminaciji u Srbiji koji je pred čitaocima, predstavlja još jedan u nizu zajedničkih poduhvata članica Koalicije. U jedinstvenoj publikaciji ove vrste u zemlji, članice Koalicije predstavljaju saznanja do kojih su došle prateći diskriminatornu praksu, od postupanja državnih organa u sprovođenju zakonskih odredbi o sprečavanju diskriminacije, do fizičkog zlostavljanja pripadnika manjinskih zajednica od strane pojedinaca na gradskim ulicama.

Naša je namera da i u budućnosti nastavimo sa praćenjem pojedinačnih slučajeva diskriminacije, kako bi najširoj javnosti mogli da dokumentujemo ono o čemu gotovo svi koji se bave ljudskim pravima dobro znaju: da je diskrimi-

nacija u Srbiji endemska i sistemska pojava sa kojom se valja suočiti usvajanjem novih savremenih zakonskih rešenja, ali i svakodnevnim preduzimanjem konkretnih mera pravne i druge zaštite od diskriminatornog postupanja.

Za Koaliciju protiv diskriminacije

Saša Gajin

MREŽA CHRIS

I Odbor za ljudska prava Negotin – kancelarija Mreže CHRIS u Negotinu

Diskriminacija rumunske/vlaške nacionalne manjine

1. Izbori za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

U postupku formiranja posebnih biračkih spiskova za izbor Nacionalnih saveta nacionalnih manjina, nadležnom organu Opštine Veliko Gradište, dostavljeno je 1270 nepotpunih zahteva, odnosno ove zahteve lično je doneo izvesni D. T., za upis u posebani birački spisak Vlaške nacionalne manjine. Službenica koja je ove nepotpune zahteve primila utvrdila je da su zahtevi nepotpuni, zbog toga što broj i mesto izdavanja lične karte nisu bili popunjeni. Kada je službenica odbila da postupi po navedenim zahtevima usledio je poziv službenika Ministarstva za ljudska i manjinska prava koji je naredio navedenoj službenici da upiše nepotpune zahteve za upis u posebni birački spisak Vlaške nacionalne manjine. Službenica je imajući u vidu načelo suboordinacije postupila po naređenju višeg organa – Ministarstva. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u konkretnom slučaju postupilo nezakonito, a to potkrepljujemo i inicijativom Zaštitnika građana koji je pokrenuo postupak kontrole zakonitosti i pravilnosti rada Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

2. Konstituisanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine

I pored prigovora liste „Zajednica Vlaha Srbije“ – dr Predrag Balašević, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo je konstituisanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine pre svih ostalih i stavilo tačku na sve neregularnosti u izbornom postupku.

Treba imati u vidu da prvobitni sastav Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine nije bio registrovan od tada nadležnog državnog ministarstva 16 (šesnaest) meseci, odnosno da je konstituisan je 31. marta 2006. godine, a registrovan tek 30. jula 2007. godine.

Zakasnela registracija je izvršena sa sledećim obrazloženjem tadašnjeg ministra, nadležnog ministarstva: *„Verovatno vam je poznato da su oni (Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine-primedba DP) bili pred utuženjem Srbije, pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Dobro smo proučili naše šanse u tom eventualnom sporu i dobro smo proučili ceo predmet. Želim da vam kažem, da nas je tužio Evropski sud za ljudska prava, šanse za Srbiju bi bile nula da se u tom sporu odbrani. Nismo imali izbora nego da poštujemo njihova prava i da registrujemo Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine ne ulazeći pri tom u pitanje upotrebe jezika.“*

Jezik vlaške nacionalne manjine je ipak promenjen iz rumunskog u srpski jezik, od strane aktuelnog Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, 06. novembra 2010. godine na sednici u Žagubici. Da li je ovo želja Vlaške zajednice ili države Srbije može se videti iz ponašanja državnih organa počevši od 31. marta 2006. godine do 06. novembra 2010. godine. Ističemo da je ovim prekrajanjem prekršen Ustav Srbije, Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina kao i međunarodne konvencije koje regulišu zaštitu ljudskih i manjinskih prava, a koji su ratifikovane od strane države.

Uvođenjem srpskog jezika kao jezika Vlaške nacionalne manjine obesmišljeni su zahtevi za uvođenjem maternjeg jezika u sredstvima informisanja, školama, crkvama kao i u službeni upotrebu maternjeg-rumunskog jezika Vlaške nacionalne manjine tamo gde su se ispunili zakonski uslovi.

Država Srbija nikada nije pokušala da se sastane sa predstavnicima ove zajednice od dana došenja Rezolucija 1632 (2008) i Preporuka 1845 (2008), od 01. oktobar 2008. godine.

3. Izborne manipulacije

Navodimo dva primera koja ilustruju naše navode u vezi sa manipulacija na izborima za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine.

a) Slučaj Demić Dragana iz Rašanca, opština Petrovac.

Osumnjičen je za krivično delo iz čl. 355. st. 1 i čl. 358. st. 1 KZS, na osnovu anonimne krivične prijave za falsifikovanje potpisa u PBS za izbore za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, protiv koga se vodi istraga pred istražnim sudijom Osnovnog suda u Požarevcu, pod brojem Ki. 979/10–32. Saslušano je više od 30 od ukupno 100 svedoka i istraga je još u toku. Zastupa ga advokat Mreže CHRIS.

b) Slučaj Nešić Milice iz Negotina.

Dana 16.12.2010. godine, Nešić Milica pozvana je da da izjavu u PS Negotin, pod brojem PU–231–192/10, kao osumnjičena za k.d. iz čl. 356 i čl. 358 KZS na osnovu anonimne prijave da je falsifikovala potpise za PBS za izbore za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine u Negotinu. Pored nje, pozvan je i Davidović Dragiša iz Negotina, ali na informativni razgovor.

Odbor za ljudska prava Negotin došao je do saznanja da je u periodu 21. april – 19. maj 2010. godine, na informativni

razgovor u policijsku stanicu Petrovac na Mlavi – policijska uprava Požarevac, pozvano oko 300 pripadnika Vlaške zajednice upisanih u poseban birački spisak Vlaške nacionalne manjine.

Ovaj poseban čin zastrašivanja sproveden je tako što su policajci, policijskim vozilom „marica“ delili pozive građanima čak i noću, posle 22 časa.

Na informativnim razgovorima postavljana su i pitanja tipa: „*Da li ste se zaista upisali u birački spisak Vlaške nacionalne manjine?*“, te ukoliko bi građani potvrdili, onda je policija tražila da se oni opet potpišu, ne obazirući se na to što su građani priznali potpis za svoj. Postavljana su pitanja „*Da li pripadate nekoj Vlaškoj partiji i kojoj?*“, „*Da li znate u kojoj državi živite?*“. Informativne razgovore sa građanima obavljao je mlađi policijski narednik Goran Kozara po nalogu višeg javnog tužioca Momčila Denića. Saznanja o razgovorima sa pomenutim građanima imamo iz službenih beleški policijske stanice Petrovac.

Dragan Demić tadašnji šef sekretarijata Nacionalnog saveta Vlaške nacionalne manjine takođe je dobio poziv za informativni razgovor policijske stanice Petrovac i tada se i zvanično obratio Odboru za ljudska prava Negotin članici Mreže Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS i zatražio pravnu pomoć.

Važno je napomenuti da Dragana Demića u tom momentu nijedan advokat u Petrovcu nije želeo da brani, a on je to i Odboru odnosno Mreži napomenuo. Imajući sve ovo u vidu treba naglasiti da je Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS angažovala advokata tek kada je Dragan Demić dobio poziv za saslušanje kod istražnog sudije, Osnovnog suda Požarevac, poslovni broj KI 979/10–32, na samo jedan dan pred izbore za Nacionalne savete nacionalnih manjina. Postojao je opravdan strah da će Dragan Demić biti zadržan

u pritvoru, čime bi bila diskreditovana Vlačka zajednica koju je predstavljao.

Advokat Mreže Odbor za ljudska prava u Srbiji CHRIS, protivu službenika policijske uprave Požarevac, podneće krivične prijave zbog kršenja propisa prilikom uzimanja službenih beleški o obaveštenju primljenih od građana, i to u slučajevima kad su prilikom uzimanja navedenih beleški o obaveštenju primenili pretnju, kao i diskriminaciju istih, time što su, iako su neki od saslušanih građana potvrdili da je potpis na zahtevima njihov, tražili od građana da se nekoliko puta potpišu na običnom papiru kako bi se utvrdila istovetnost njihovog potpisa. Na ovaj način službenici – policajci su kršili kako domaće tako i međunarodne propise koje je Srbija ratifikovala, a pre svega Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

Napominjemo da Zakon o Nacionalnim savetima nacionalnih manjina koji je važio u vreme izrade posebnih biračkih spiskova nije predviđao službenu overu podnosilaca zahteva, čime je sam zakonodavac omogućio raznovrsne manipulacije predatim zahtevima. Tako se zahtev za upis u poseban birački spisak mogao poslati poštom ili preko drugog lica, a ne lično, što je u konkretnom slučaju direktno omogućio optuženje gospodina Dragana Demića. Napominje se da je D. T. lično dostavio Opštinskom organu Opštine Veliko Gradište paket od 1270 zahteva koji su napred pobliže navedeni, i za koje zahteve se osnovano postavlja pitanje ko je autor tih zahteva i u koju svrhu se ti zahtevi podnose nadležnom organu nepotpuno popunjeni. U tom smislu se postavlja i pitanje zašto nadležno Ministarstvo naređuje da se po istima postupa i o njima donosi rešenja?

U Opštini Negotin pojavljuje se takođe problem druge prirode, a naime na uredno popunjenim zahtevima za upis u poseban birački spisak Rumunske nacionalne manjine, službena lica opštinske uprave Negotin više puta su odbijala da po tim zahtevima postupe. Važno je napomenuti da mnoga

lica i to znatan broj, nikad nisu dobila Rešenja o upisu u poseban birački spisak bilo da se radilo o vlaškim ili rumunskim spiskovima, kao i poziv za glasanje za izbore Nacionalnih saveta tih nacionalnih manjina. Ne samo na dan glasanja, već nikada nisu stigla rešenja članovima područnih komisija i proširenih sastava biračkih odbora, te isti nisu mogli obaviti svoju dužnost. Napominjemo da su stalne sastave biračkih odbora postavljale opštinske uprave, te su u stalne sastave birani ljudi iz političkih stranaka većinskih naroda i samim tim su bili u mogućnosti da utiču na regularnost izbora.

Biračka mesta su nezakonito određivana od strane Opštinskih uprava a potvrđivana od Centralne izborne komisije, što predstavlja još jedan oblik povrede Zakona. Imajući u vidu gore navedeno konstatujemo da su izbori za Nacionalne savete Vlaške nacionalne manjine bili neregularni.

3. Sloboda udruživanja

a) Političke organizacije

Novim Zakonom o političkim organizacijama smanjen je njihov broj a samim tim i broj političkih organizacija nacionalnih manjina.

Rumunska/vlaška zajednica ima svega tri političke organizacije u centralnoj Srbiji i jednu u Vojvodini. Što se tiče onih koje u svom nazivu na srpskom i maternjem jeziku imaju Rumun, nema problema (mada iste ne izlaze na izbore), dok se one političke organizacije koje se na srpskom zovu Vlaške, a na maternjem Română (Rumunska), optužuju za rumunizaciju. Dešava se da se pojedine političke organizacije vlaške nacionalne manjine registruju sa nazivima samo na srpskom jeziku, kao i aktuelni Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine.

b) Udruženja građana

Stiče se utisak da država svojim metodama ima jak uticaj kako na aktuelne, tako i na novoformirane organizacije Rumuna/Vlaha u Srbiji. Primer su bivše članice Saveza Vlaha Srbije, koje su po izlasku iz pomenutog Saveza bukvalno bile iznenađene podrškom – „nagradom“, kroz nekakve projektne aktivnosti podržane finansijskim sredstvima države.

Trenutno je jedna od najstarijih rumunskih organizacija Zajednica Rumuna u Srbiji, u nemilosti države, jer je bukvalno zamrznut rad organizacije zbog neodlučivanja nadležne institucije oko preregistracije i upisa u Registar nosioca rukovodstva iste.

Odbor za ljudska prava Negotin takođe je u poslednje četiri godine primio posete svih raspoloživih kontola u Srbiji, od finansijskih, inspekcije rada, policijskih, do kontrole Bezbednosno informativne agencije i sudske procese.

II Odbor za ljudska prava Valjevo – kancelarija Mreže CHRIS u Valjevu Diskriminacija osoba sa invaliditetom

Slučaj Ž. R.

Opis slučaja:

Stranka je kao osoba sa invaliditetom koja se kreće uz pomoć pomagala-kolica, dobila poziv da se u svojstvu okrivljenog javi opštinskom organu za prekršaje dana 26.02.2008. godine.

Po prijemu poziva stranka je pismenim putem obavestila Opštinski organ za prekršaje da niju u mogućnosti da pristupi

zakaznom ročištu iz razloga neprilagođenosti prilaza, ulaza i nesmetanog kretanja unutar objekta za osobe sa invaliditetom koje se kreću uz pomoć kolica. Takođe stranka se u dopisu pozvala na odredbe Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica“ („Sl. glasnik RS“, br. 18/97).

14.05.2008. godine stranka od Opštinskog organa za prekršaje dobija dopis da mu postupajući sudija ne može ispuniti zahteve vezane za pristup i kretanje unutar objekta te da u smislu drugih mogućnosti davanja odbrane u roku od 10 dana dostavi svoju pisanu odbranu prekršajnom organu il angažuje branioca. U suprotnom rešenje će biti doneto bez ispitivanja okrivljenog odnosno davanja odbrane.

Na taj dopis stranka je predložila održavanje ročišta ispred zgrade organa za prekršaje te se izjasnio da nema sredstava za angažovanje branioca što ne bi ni morao da čini da može da pristupi objektu. Takođe stranka smatra da nije dovoljno stručna za davanje pisane odbrane.

Nakon tog dopisa Opštinski organ za prekršaje u Valjevu donosi Rešenje kojim utvrđuje prekršajnu odgovornost okrivljenog Ž. R i u čijem se obrazloženju navodi da isti nije želeo da dostavi svoju pisanu odbranu. Na ovakvo Rešenje okrivljeni izjavljuje žalbu u kojoj ponovo navodi svoju situaciju, poziva se na Zakon o zabrani diskriminacije i to da mu kao osobi sa invliditetom nije omogućen pristup objektu.

Žalba je odbijena kao neosnovana a posebno je interesantno obrazloženje Veća za prekršaje koje u konstatuje da se okrivljeni nije odazvao na ročište odnosno da nije u mogućnosti da pristupi Opštinskom organu za prekršaje.

Smatramo da je ponašanjem Opštinskog organa za prekršaje došlo do kršenja odredbi Zakona o sprečavanju dis-

kriminacije osoba sa invaliditetom i Zakon o zabrani diskriminacije u vezi sa postupcima pred organima javne vlasti i korišćenjem objekata i površina.

Dalji tok postupka:

Advokat Mreže Chris podneo je Tužbu za utvrđenje diskriminatorskog postupanja.

III Odbor za ljudska prava Niš – kancelarija Mreže CHRIS u Nišu

Govor mržnje i diskriminacija romske nacionalne manjine

Grad Niš je 12.08.2010. godine postao bogatiji za jedan kulturni spomenik neprocenjivog značaja. Naime, na nišavskom keju, na obodu amfiteatra velikanu romske muzike, Šabanu Barjamoviću, nadaleko poznatom i priznatom kako u okvirima naše države tako i van njenih granica, podignut je spomenik u znak zahvalnosti grada za doprinos koji je godinama nesebično pružao, promovišući svoj rodni grad.

Međutim spomenik pomenutom velikanu romske muzike, i verovatno najpopularnijem pripadniku romske nacionalne manjine u Nišu dva puta je, u roku od samo četiri meseca od kad je otkriven bio na meti vandalskih napada. U noći između 10. I 11. novembra na spomeniku je ispisan fašistički simbol u vidu kukastog krsta, što je samo nastavak šikaniranja i otvorene diskriminacije kojoj je izložena porodica pokojnog umetnika. Advokati kancelarije Mreže CHRIS u Nišu zastupaju pred sudom gospođu Milicu Bajramović, suprugu Šabana Bajramovića, u dva krivična predmeta o koji-

ma je bilo reči u predhodnom izveštaju. Ispisivanje fašističkih simbola ne može se na bilo koji drugi način tumačiti već kao nastavak napred pomenutih događaja koji su epilog dobili pred sudom, a, koji kao takvi jasno ukazuju nameru izvršioca na širenje poruka mržnje na nacionalnoj osnovi. To je samo jedan od pokazatelja da je goruća stvar doneti zakon ili reformisati postojeći Krivični zakonik u kome bi se jasno inkriminiralo krivično delo počinjeno iz mržnje. Apsurdna je situacija da je fašistički simbol na postamentu spomenika nastao samo dan nakon obeležavanja 09. novembra, Međunarodnog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma i isti je uklonjen tek devet dana nakon reakcije novinara i organizacija članica Antifašističkog kolektiva iz Niša, a u saradnji sa lokalnim medijima. Drugi slučaj skrnavljenja istog spomenika zabeležen je poslednjih dana 2010. godine, tačnije 28.12.2010. godine kada je nepoznati počinilac sprejom ispisao simbol „četiri slova S“, simbol koji se može videti i na državnom amblemu Srbije. To nedvosmisleno ukazuje na težnju i nameru počinioaca da pošalje jasan signal širenja nacionalne netrpeljivosti sa jedne strane kao i da diskriminiše pripadnike drugih nacionalnih manjina, prvenstveno pripadnike romske nacionalne manjine u gradu Nišu.

IV Građanski Forum

– kancelarija Mreže CHRIS u Novom Pazaru

Diskriminacija Bošnjaka

Iz podataka pravne službe CHRIS kancelarije u Novom Pazaru i na osnovu zapažanja drugih NVO i lokalnih medija u toku 2010. godine u Novom Pazaru, odabrali smo sledeće događaje iz oblasti diskriminacije kao prilog godišnjem izveštaju Koalicije protiv diskriminacije.

Diskriminacija po etničkoj pripadnosti Bošnjaka u Sandžaku odvija se u kontinuitetu od '90-tih godina do danas samo se intezitet menja.

Naročito je karakteristična za ovu regiju diskriminacija Bošnjaka iz pograničnih sela Pribojske opštine. U tom kraju bilo je i najsurovijih oblika diskriminacije: otmica, kidnapovanja, ubistava, paljenja kuća i proterivanja sa vekovnih ognjišta. Osim suđenja za otmicu Bošnjaka iz voza Ranisavljeviću u Bijelom Polju i Lukiću u Hagu, po nama dostupnim podacima, niko drugi nije procesuiran kako od direktnih izvršioaca, a pogotovu ne od strane nalogodavaca. Paradoks predstavlja i činjenica da niko od strane odgovornih iz vlasti od tog doba do danas nije zvanično obratio porodicama stradalih i žrtvama progona iz tih sela. Najgori status imali su prognanici iz tih sela jer, prešavši da žive kod rodbine u Priboju, nisu stekli status raseljenih lica ili izbeglica i ostali su bez ikakve materijalne pomoći i sredstava koja bi im po tom osnovu pripadala.

Držanje u službi, vrlo često i napredovanje aktera kršenja ljudskih prava i diskriminacije Bošnjaka u Sandžaku čest je slučaj. Na Pešterskoj visoravni u to doba sprovodila se akcija oduzimanja oružja uz obavezno privođenje na informativne razgovore, torturu i prebijanje. U sudskim procesima koju su žrtve torture pokrenule protiv prekršioca samo su 3 presude dobijene uz mizerno obeštećenje ali sud nije oglasio krivim izvršioce već su ostali na poslu kojim se i danas bave.

Grupa 15 NVO iz Sandžaka obratila se pismom 14.10.2010. godine Ministarstvu unutrašnjih poslova, odnosno Ministru u cilju dobijanja saglasnosti za prijem jedne delegacije aktivista za ljudska prava u cilju pokretanja procesa rehabilitacije i pravične satisfakcije žrtava progona i diskriminacije u Sandžaku uz osudu počinioca diskriminacije. Država ima obavezu da zaštiti prava svih svojih građana bez obzira na nacionalnu, versku u političku pripadnost. Ova prepiska

prema Ministarstvu upućena je 14.10.2010. godine i do danas nismo dobili nikakav odgovor.

Činjenje, nečinjenje uz posmatranje zločina, skrivanje zločinaca, je zločin i ne sme biti zaboravljeno i oprošteno. Nama u Srbiji treba (kao u Nemačkoj) "Zakon o zabrani poricanja genocida, zločina i diskriminacije" da bi se žrtve poštedele zaborava zločina i torture prema njima.

Druga, ne manje bitna diskriminacija Bošnjaka koja se takođe odvija u kontinuitetu, posebno u zapadnom delu Sandžaka, je kršenje Ustavom i zakonom garantovanog prava etničkih zajednica da na području u kome čine više od 15% stanovništva imaju pravo korišćenja i službene upotrebe maternjeg jezika i pisma.

U opštinama Prijepolje i Priboj lokalna vlast nikako da prihvati ovu činjenicu i donese odgovarajuće odluke o primeni Bosanskog jezika i Latiničnog pisma u službenoj upotrebi u tim sredinama.

Treći vid specifične diskriminacije Bošnjačke zajednice u Srbiji odvija se kroz kršenje kolektivnih prava Bošnjaka da imaju jedinstvenu Islamsku versku zajednicu. Islamska verska zajednica u Srbiji je veštački podeljenja na dve verske zajednice, jednu koju prihvata vlast i drugu koju ona ne prihvata. Ni tako podeljenje dve verske zajednice zajedno nisu ravnopravne sa Srpskom pravoslavnom crkvom u pogledu vraćanja imovine.

Preovladava mišljenje da je ova podela Islamske verske zajednice upravo ustupak nekim političarima iz Sandžaka koji participiraju u republičkoj vlasti.

Posebno drastičan slučaj diskriminacije dogodio se u vezi sa izborima za savete nacionalnih manjina. Ministarstvo za ljudska prava na čijem čelu se nalazio Ministar Čiplic direktno je prekršilo biračku volju građana donevši odluku o promeni uslova za konstituisanje Bošnjačkog nacionalnog

saveta (dalje: BNS). Pomenuta odluka doneta je u dva časa posle ponoći, a odnosila se na potrebnu 2/3 većinu da bi se konstituisao BNS. Za sve druge nacionalne savete važno je pravilo nadpolovične većine u konstituisanju nacionalnih saveta. Ministarstvo za ljudska prava je takođe iskoristilo i falsifikovane blanko ostavke za dva izabrana člana na listi "Bošnjački preporod" koji su želeli da zadrže mandate i njima raspolazu.

Na ovaj način osporena je pobeda liste „BKZ“ koju podržava muftija Muamer Zukorlić u korist liste „Bošnjački preporod“ koju podržava ministar Rasim Ljajić i dobili smo još više produbljavanje tenzija u Sandžaku. Do kraja 2010. godine ovaj Nacionalni savet nije formiran jer Ministarstvo za ljudska prava skida sa sebe breme odgovornosti što za posledicu ima konstituisanje dva bošnjačka nacionalna saveta, stari (Ministra Sulejmana Ugljanina) i novi (Muftije Muamera Zukorlića) koji Ministarstvo još nije priznalo.

Veoma neprincipijalna kampanja koju republička i lokalna vlast sprovodi protiv liste „BKZ“ i Muftije Muamera Zukorlića, u cilju smanjenja njegovog uticaja u Sandžaku, u stvari je kontraproduktivna, i u neskladu sa stvarnom voljom građana.

Diskriminatorski odnos prema Bošnjačkoj zajednici u Novom Pazaru ogleda se i u zapošljavanju u državnim službama i organima.

- Od 53 zaposlenih Službe državne bezbednosti, 52 su srpske nacionalnosti, a jedan je Goranac koji je u Novi Pazar došao iz prištinske službe;
- U vatrogasnoj brigadi, od 42 zaposlena samo su 2 Bošnjaka;
- Na svim ključnim mestima u Policijskoj upravi Novi Pazar su uglavnom zaposleni Srbi ili partijski vrlo po-

godni Bošnjaci. Ukupan procenat zaposlenih u PU Novi Pazar je 70:30 u korist zaposlenih srpske nacionalnosti, mada je obrnut procenat stanovništva u Novom Pazaru;

- Na ključna mesta u Sudu i Tužilaštvu su dovedeni kadrovi iz Kraljeva, te se postavlja pitanje ako vlast nije imala poverenja u Bošnjake pravnike, zašto nije izabrala pravnike Srbe iz Novog Pazara?

Iz napred opisanog stanja inteziteta i oblika diskriminacije Bošnjaka u Sandžaku može se izvesti jedino logičan zaključak da Republičke vlasti ne sprovode ozbiljne reforme sistema i nije im stalo do integracije svih manjinskih etničkih zajednica u Srbiji.

GAYTEN-LGBT

Centar za promociju prava seksualnih manjina Godišnji izveštaj o diskriminaciji za 2010. godinu

Centralni događaj koji je obeležio 2010. godinu, kada su u pitanju ljudska prava i egzistencija LGBTIQ populacije, jeste organizovanje Parade ponosa tj. *Belgrade pride* 2010.

Organizacija Parade ponosa, odnosno pretnje neofašističkih grupa, odrazile su se u povećanom broju poziva, kada je u pitanju rad LGBT SOS telefon. Najveći procenat poziva se odnosio na strah i uznemirenost, te zaštitu bezbednosti i lične sigurnosti LGBTIQ osoba, kao i na visok stepen nepoverenja u državne institucije po ovom pitanju, imajući u vidu događaje iz 2001. kao i iz 2009. godine.

U sferi dokumentovanja i pružanja direktne podrške osobama nad kojima je izvršena diskriminacija ili počinjeno nasilje, najznačajniji je rad LGBT SOS telefona, u okviru naše organizacije.

Od ukupnog broja poziva kada su u pitanju osobe koje se identifikuju kao gay muškarci, ili kao homoseksualni muškarci, 76 % poziva na LGBT SOS telefonu se odnosio na probleme izolacije, življenja u neprekidnom strahu, diskriminaciju i nasilje koje trpe u primarnoj zajednici (porodici), kao i diskriminaciju u školama. Veliki broj poziva se odnosio na pitanja indirektno/posredne diskriminacije, što se očitava u

nemogućnosti dobijanja posla, nejednakom postupanju prema zaposlenima, kao i otpuštanju sa posla. Tu je i problem nemogućnosti ostvarivanja partnerskih veza usled straha od mogućnosti otkrivanja seksualne orijentacije. Primećuje se tendencija porasta pomenutih problema u odnosu na sredinu u kojoj osobe žive, te u manjim mestima u Srbiji ovi problemi dobijaju na težini.

Vrlo slične tendencije i problemi se javljaju kada je u pitanju lezbejska populacija, te se 71 % poziva odnosio na slična pitanja, kao i kada su u pitanju gay muškarci.

Postoji kontinuirana tendencija porasta poziva trans osoba, od koji se 87% odnosi na probleme direktne i indirektno diskriminacije, kao i nasilja. Trans osobe starosne dobi od 17 do 26 godina prijavljuju velike teškoće u procesu školovanja, počev od problema u porodici, interakciji sa vršnjacima i sredinom, nedostatku razumevanja profesionalaca u institucijama. Osobe starije od 26 godina se takođe suočavaju sa ogromnim brojem mehanizama neposredne, posredne i višestruke diskriminacije, kao i različitim vidovima nasilja, ali veoma mali broj je spreman da se obrati nadležnim institucijama po ovom pitanju.

Na osnovu poziva primljenih u 2010. godini može se uočiti i dalje ogroman stepen nepoverenja LGBTIQ osoba u državne institucije, a neki klijenti navodili su primere sudske prakse, koja usled dugotrajnosti i neefikasnosti procesa izlaže osobe dodatnim mehanizmima iscrpljivanja, što značajno utiče na odustajanje od procesuiranja bilo kakvih slučajeva diskriminacije i nasilja.

Veliki broj poziva se odnosi i na raspitivanje o informacijama u vezi sa mogućnostima dobijanja azila u inostranstvu, te mogućnostima trajnog napuštanja Srbije.

Osobe koje su zainteresovane ili već jesu u procesu promene pola se pored raznih psiholoških i socijalnih, suočava-

ju i sa ogromnim ekonomskim problemima. Ukratko ćemo navesti da složena procedura promene pola u Srbiji košta od 3000 do 7500 evra, a da zdravstveno osiguranje ne pokriva ni jedan deo procesa koji se sastoji od nekoliko segmenata. Odredbom člana 61 tačka 12 Zakona o zdravstvenom osiguranju, propisano je da se osiguranim licima u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja ne obezbeđuje zdravstvena zaštita koja obuhvata, između ostalog, dijagnostiku i lečenje seksualne disfunkcije ili seksualne neadekvatnosti, uključujući impotenciju, zdravstvene usluge, lekove i medicinsko-tehnička pomagala koja su vezana za promenu pola i reverziju prethodne dobrovoljne hirurške sterilizacije. Situaciju dodatno komplikuje činjenica što se većina pregleda i tretmana obavlja u privatnoj praksi. Psihijatrijske konsultacije su se do skoro obavljale isključivo u privatnoj praksi; sada je to moguće i u državnim zdravstvenim ustanovama, ali je ljudima iz unutrašnjosti veoma teško da dobiju uput. Endokrinološki pregledi se rade isključivo u privatnoj praksi. Prvi pregled košta 60 evra a svaki sledeći 30 evra. Pored toga i svaka analiza se posebno plaća.

Nadležni državni organi, pre svega Ministarstvo zdravlja, u svetlu najnovijih istraživanja uzroka transeksualnosti i nesumnjivo dokazanom tezom da je promena pola medicinska neophodnost, morali bi razmotriti mogućnost da troškovi, ili bar deo troškova promene pola budu deo obaveznog zdravstvenog osiguranja. Naročito je važno predvideti mogućnost da se siromašnim transeksualnim licima omogući promena pola. Siromašna transeksualna lica su često prinuđena da se bave seksualnim radom da bi sebi priuštila promenu pola. Time su izložena mogućnosti da se zaraze raznim seksualno prenosivim bolestima, čije lečenje se pokriva iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Pored toga, u transeksualnoj populaciji postoji visoka stopa samoubistava.

Napominjemo da materija promene pola i mnoga druga pitanja kada su prava transrodnih osoba u pitanju, nisu prepoznata i regulisana zakonom.

Ilustrovaćemo prethodno navedeno konkretnim primerima iz prakse:

1. Trans žena S. se obratila našoj organizaciji jer je nakon završene procedure promene pola pokušala da promeni podatke u ličnim dokumentima u jednom većem gradu u Srbiji. Prilikom obraćanja nadležnom opštinskom organu i podnošenja celokupne medicinske dokumentacije, službenica opštinske uprave je uputila na lekare sudske medicine, koji je trebalo da utvrde da li je izvršena promena pola. Prilikom pregleda našoj klijentkinji su merene genitalije i grudi, čime je bila izložena retraumatizaciji i dubokoj povredi ličnog dostojanstva i prava.
2. Trans muškarac N. iz manjeg grada u Srbiji je napustio svoje mesto boravka i radno mesto usled započetog procesa promene pola. Nakon višemesečne hormonalne terapije i sprovedene prve faze hiruških intervencija, nakon koje je, po preporuci lekara, usledila pauza od šest meseci, naš klijent je pokušao da izvrši promenu ličnih dokumenata, jer su promene u pogledu njegovog rodnog identiteta postale izražene i vidljive. N. je, takođe, bio više od šest meseci bez ikakvih izvora prihoda, a treba uzeti u obzir pomenute cene medicinskog tretmana promene pola. Službenica opštinske uprave u Beogradu je dva puta sugerisala N. da ne predaje potrebnu dokumentaciju, jer je smatrala da je „pravna promena pola“ nemoguća, te da ne postoji zakonski osnov na koji bi se ona mogla pozvati u pogledu procedure promene dokumenata. Usled neujednačene i nestandardizovane prakse gradskih i

opštinskih uprava po ovom pitanju, klijent se obratio i drugim nadležnim organima, ali do danas, i pored pružene pomoći i intervencija, nije uspeo da promeni dokumenta, iako su neke druge osobe u tome uspevale.

3. Trans muškarac P. koji je ušao u proces promene u toku radnog odnosa, obratio nam se za savet. Naš klijent je nadležnoj službi ljudskih resursa firme u kojoj je radio uputio pismo sa opisom medicinskog procesa koji je započeo, nakon čega mu je ubrzo dostavljeno rešenje o prekidu radnog odnosa, a kao razlog je naveden problem tehnološkog viška. Naša organizacija je uputila zahtev Nacionalnoj službi za zapošljavanje Republike Srbije u kojem je tražen uvid da li je klijentova firma dostavila „Predlog programa rešavanja viška zaposlenih“, usled čega je usledio negativan odgovor da nikakav program Nacionalnoj službi za zapošljavanje nije dostavljen. P. razmišlja o daljim koracima na osnovu ponuđene pravne pomoći.
4. Trans žena O. iz manjeg grada, u bračnoj zajednici sa dvoje dece, trpi višegodišnje porodično nasilje od trenutka donošenja odluke da uđe u proces promene pola. Pored oca koji je fizički i mentalno zlostavljao, sličan vid nasilja je doživljavala i od supruge. Iako je naša klijentkinja prijavila nasilje policiji, do sada nikakav postupak nije započet, a supruga je napustila njihovo zajedničko mesto boravka i odvela decu, ostavljajući našu klijentkinju bez informacija gde se deca nalaze. O. smatra, da s obzirom na nepostojanje zakonske regulative i mehanizama koji bi je štitili od diskriminacije, nema mogućnosti za ostvarivanje svojih roditeljskih i drugih prava. Ovo je izuzetno složen i delikatan slučaj nasilja i diskriminacije, a osobe sa

decom su izložene ogromnim dodatnim pritiscima usled straha kako će njihova promena pola uticati na decu, kao i kako će je sredina, a i institucije tretirati po ovom pitanju.

5. Trans žena I. nas je kontaktirala zbog dobijenog otkaza u prodavnici u kojoj je radila. Za dobijanje otkaza saznala je od koleginice, uz objašnjenje da je poslodavac navodno dobijao negativne komentare od mušterija, zbog toga što tu radi trans osoba. U vreme održavanja Parade ponosa poslodavcu su takođe stizale i pretnje da će lokal biti demoliran. Osobi zvanično nije uručen otkaz, niti je dobila objašnjenje zašto joj se prekida radni odnos od strane poslodavca, već joj je saopšteno da ne treba da dolazi više na posao.
6. Našoj organizaciji se obratila za pravnu pomoć transrodna osoba M. koja je pretrpela nasilje i diskriminaciju u jednom beogradskom klubu. Usled neslaganja rodnog izražavanja sa oznakom pola u ličnoj karti (biološkim polom), usledilo je nasilje i izbacivanje iz kluba od strane obezbeđenja. Nedaleko od kluba osoba je naišla na policajce kojima je slučaj prijavljen. Po navodima našeg klijenta/kinje, osobe iz policije su bile neprijatne, i slušale su je sa podsmehom. Nakon toga je M. otišao/la u Urgentni centar, gde su dežurni policijski službenici uzeli izjavu. Posle trideset dana stigao je poziv od inspektora nadležnog OUP-a, kome je M dao/la izjavu, a inspektor je rekao da će dobiti poziv koji do danas nije stigao.
7. Pravna pomoć je pružena trans muškarcu D. iz manjeg grada u Srbiji. Kada se naš klijent odlučio za ulazak u proces promene pola, te saopštio svoju odluku članovima porodice, njegov otac je počeo da mu preti, a kasnije su usledili i fizički napadi, što je rezultiralo i

izbacivanjem iz porodične kuće. D. se preselio u drugi grad i zaposlio u lokalnoj fabrici, ali je otac uspeo da pronađe našeg klijenta i otišao na razgovor sa direktorom fabrike tokom koga je insistirao na otkazu D. U nekoliko navrata je nastavio sa pretnjama preko telefona, te uputio majku i brata našeg klijenta da ga sačekaju ispred fabrike da bi ga javno ponižavali, odgovarali od procesa promene pola i pretili mu. U međuvremenu je otac pretio oružjem glavnom psihijatru, zaduženom za psihoterapijski tretman tokom triadne terapije promene pola, da će ga ubiti. Lekar je pokušao da umiri oca i privremeno obustavio rad sa D. Nakon izvesnog vremena naš klijent je, u dogovoru sa lekarom, nastavio započeti proces.

8. Trans muškarac K. je nakon kompletirane promene pola pokušao da promeni lična dokumenta, ali mu je za to bilo potrebno osam meseci. Kako gradska uprava jednog manjeg grada u Srbiji nije ranije dobijala slične zahteve, i kako ne postoji propis na koji su se mogli pozvati, gotovo tri meseca nisu donosili nikakvo rešenje. Konačno su se obratili Ministarstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu i tražili mišljenje. Ministarstvo je posle skoro mesec dana odgovorilo da je potrebno da K. pred nadležnim sudom u vanparničnom postupku pokrene postupak. Kada se postupak okončao naš klijent je mogao da izvrši promenu ličnih dokumenata.
9. Transrodna osoba je napadnuta na LGBT festivalu i protiv počinioca napada je podneta tužba. Na sudskom ročištu je osoba bila prinuđena da se ponovo suoči sa osobama koje su je napale i tako ponovo bude traumatizovana, a tom prilikom je sudija pročitala adresu stanovanja napadnute osobe.

Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava

Od 1999. godine, svakog novembra se obeležava Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava. U novembru 2010. godine održano je okupljanje transrodnih osoba u Beogradu, povodom Međunarodnog dana sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava.

Dan sećanja podiže svest javnosti o zločinima iz mržnje nad trans osobama, omogućava javno iskazivanje žalosti i odavanje počasti životima onih trans osoba koje bi inače mogle biti zaboravljene. Nakon što je započet u SAD, Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava sada se održava u mnogim krajevima sveta.

Mediji

Značajno je napomenuti prisustvo transrodnih osoba u medijima, te u tom smislu i pojavljivanje performer/ke iz Makedonije pod imenom Boki 13, u „reality“ serijalu „Farma“, TV Pink. Učesnici pomenutog serijala su više puta iznosili uvrede na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta Bokija 13, sve do pretnji fizičkim napadima, a natpisi slične sadržine su se pojavljivali u štampi. Na stranicama popularnog portala You Tube su se mogli pročitati fašisoidni komentari, poput onih koje navodimo:

http://www.youtube.com/watch?v=9GIij_k-pTw&playnext=1&list=PL1930FBD047E9F652&index=11

„jaoo ljudi, nemojte mi zamjeriti na rječniku, ali generalno ovo treba kao krme ubiti maljem u čelo za dobrobit naroda i djece, jao zamislite da vam djeca ovo sutra slušaju????“

aleksa010 6 days ago

„JUU U PICKU MATERINU VISE. JEBEM MU MATER U USTA PEDERCINA JEDNA NENORMALNA, OVO TREBA ZIVO SAMLETI JBT!! FUJ!“

smiljka4ever 1 month ago 3

„Kako bi je/ga sta je vec zaklao...svinja debela !!!!“

mitjaify 2 weeks ago

I pored reagovanja naše i drugih organizacija, i prijavljivanja komentara portalu You Tube, kao i TV Pink, te Republičkoj radiodifuznoj agenciji, na žalost nijedno izvinjenje niti bilo kakav drugi postupak nisu usledili, niti su komentari uklonjeni sa pomenutih stranica.

Gayten-LGBT nastavlja sa analizom i kreiranjem predloga novih zakonskih rešenja kada su u pitanju prava trans osoba, rukovodeći se Preporukama komesara za ljudska prava Saveta Evrope svim zemljama članicama.

Gayten-LGBT je u toku 2010. godine reagovao na različita kršenja ljudskih prava i diskriminaciju ispoljenu u javnoj sferi, putem saopštenja, pritužbi, pružanja pravne pomoći i konsultacija.

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Izveštaj o diskriminaciji osoba sa hendikepom za 2010. godinu

Udruženje studenata sa hendikepom je i u 2010. godini radilo na praćenju neposredne i posredne diskriminacije koja je vršena nad osobama sa hendikepom, reagovalo na konkretne slučajeve diskriminacije i vršilo osnaživanje mladih osoba sa hendikepom da prepoznaju različite mehanizme diskriminacije i reaguju. Udruženje je takođe radilo na promociji Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, kao i na promociji Zakona o zabrani diskriminacije.

I Diskriminacija u obrazovanju

Republika Srbija je 2009. godine usvojila Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, koji omogućava uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u redovan sistem obrazovanja. Uprkos deklarativnoj politici Ministarstva prosvete Republike Srbije o sprovođenju inkluzivnog obrazovanja, kao i brojnim merama koje su preduzete za implementaciju Zakona, otpori među brojnim koji su zaposleni u prosveti su veliki. Kao osnovni razlog za opravdanje otpora koji pružaju predstavnici prosvete navode se nedovoljna obučenost nastavnih kadrova za proces podrške deci sa smetnjama, kao i

neadekvatna opremljenost obrazovnih institucija potrebnim pomoćnim tehnologijama i drugim didaktičkim sredstvima.

Kulminacija protivljenja inkluzivnom obrazovanju dogodila se u avgustu 2010. godine kada je Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije održala konferenciju za novinare u Medija centru u Beogradu. Konferencija pod nazivom „Inkluzija, eksperiment ili strategija?“ imala je za cilj da najavi štrajk pomenute Unije, a inkluzivno obrazovanje je bilo jedna od osam spornih tačaka koje je Unija pripremila kako bi ukazala na nezadovoljstvo. Zbog čega je konferencija najavljena pod tim imenom ostalo je nejasno, ali je svakako izazvala veliku medijsku pažnju, te je moguće da u tome leži odgovor na postavljeno pitanje. Uprkos tome što su otpori prema sprovođenju inkluzivnog obrazovanja veliki, ono što je tom prilikom izgovoreno bilo je nezamislivo za XXI vek. Brojne izjave poput „inkluzivno obrazovanje je smislio neki štreber sa prosekom 10,00“, „ministar uvodi inkluziju na mala vrata“ i niz drugih izjava, pa i direktnih uvreda upućenih roditeljima dece sa smetnjama u razvoju, pa čak i samoj deci, najblaže rečeno, bile su skandalozne. Neoprezne izjave, koje su davali oni koji su se obraćali javnosti u ime Unije sindikata, upotpunjeni su materijalom koji je podeljen prisutnima. Tačnije, Radna grupa USPRS, imenovana na konferenciji specijalnih škola koja je održana 7. i 8. jula u Kruševcu, uradila je tekst zaključaka u vezi sa inkluzivnim obrazovanjem, koji je bio dostupan učesnicima konferencije. Ovom prilikom navodimo pojedine delove tog teksta, koji u najvećoj meri pokazuju diskriminatorni odnos prema određenim grupama stanovništva, kao i elementarno nepoznavanje koncepta socijalne inkluzije i ljudskih prava – prava na obrazovanje pre svega.

„Improvizacija inkluzivne škole koja deci ne nudi ništa sem mesta u nekom razredu u redovnoj školi može se pre tretirati kao eksperiment u kome su pokušni kunići deca, njihovi roditelji i nastavnici.“

„Stav gotovo svih prosvetnih radnika a može se reći i roditelja da potpuna inkluzija nije dobro rešenje što i Zakon, na sreću podržava, bar za sada, pa predviđa mogućnost upisa dece u „specijalnu školu“ na osnovu mišljenja nadležnog lekara i interresorne komisije. Predlažemo da se decidno utvrde pre svega kategorije dece koje mogu pohađati redovne škole kao i kategorije dece koja se upućuju na školovanje u specijalne škole. Smatramo da deca sa najtežim vrstama i stepenima ometenosti, kao što su deca sa umerenom i težom mentalnom retardacijom, deca sa težim oblicima autizma, deca sa kombinovanim smetnjama, najtežim senzornim smetnjama, kao i deca sa teškim bihejvioralnim i emocionalnim problemima i psihozama treba da se obrazuju i dalje u ustanovama po specijalizovanim, prilagođenim, programima, jer je to u njihovom najboljem interesu.“

„Iskustvo nam govori da je veliki procenat roditelja dece sa smetnjama u razvoju, naročito dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta, subjektivan u želji da dete bude deo redovnog obrazovnog sistema, čak i onda kada je jasno da to nije odgovarajuće rešenje za dete. Takođe veliki broj roditelja dece sa posebnim potrebama potiče iz socijalno depriviranih sredina, niskog je obrazovanja, a često se radi i o familijarnoj problematici, pa su to roditelji sa ozbiljnim emocionalnim, socijalnim i intelektualnim problemima koji zahtevaju pomoć, podršku, edukaciju i koordinatorsavetnika koji će im pomoći u donošenju ispravne odluke u vezi školovanja deteta.“

„Izražavamo bojazan da će se neplanskim i stihijskim uvođenjem inkluzije u naše škole smanjiti kvalitet obrazovanja dece bez ometenosti, pri čemu posebno mislimo na nadarenu decu, koja i sama zahtevaju poseban pristup i podršku. Oni su budući reprezent

ove zemlje u svim oblastima i zaslužuju maksimalnu pažnju i uslove obrazovanja koji prate njihov razvojni nivo.“

Nakon ove konferencije, neformalna Koalicija za inkluzivno obrazovanje, čija je članica i Udruženje studenata sa hendikepom, izdala je saopštenje u kojem je najoštrije osudila diskriminatorni govor koji su predstavnici Unije izneli.

II Diskriminacija osoba sa hendikepom prilikom zapošljavanja

Tokom juna 2010. godine, kada je počela primena odredbi članova 24 i 29 Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koje se odnose na obavezu poslodavaca da zapošljavaju osobe sa hendikepom ili plaćaju novčane kazne za svaku osobu koju ne zaposle prema zakonom utvrđenim kvotama, zabeleženo je veliko interesovanje kompanija za zapošljavanje osoba sa hendikepom. Ipak, brojni problemi, a pre svega nedovoljno obučeni kadrovi među osobama sa hendikepom, naterali su mnoge poslodavce da se odluče na plaćanje penala državi. Mali broj kompanija je uspešno sproveo zapošljavanje osoba sa hendikepom. Ono što je primećeno, a može se svrstati u diskriminatorno ponošanje poslodavaca je takozvani „spisak želja“ kakva bi trebalo da bude osoba sa hendikepom. U tom „spisku“ često kvalifikacije nisu bile važne koliko to koji hendikep osoba ima. Neke kompanije su čak navodile i dijagnoze koje nisu poželjne.

Neophodno je u obzir uzeti i činjenicu da državne institucije nisu svojim primerom podstakle druge poslodavce da zapošljavaju osobe sa hendikepom.

Trenutno je u toku spor jedne članice Udruženja sa ustanovom socijalne zaštite Dom za decu i omladinu ometenu u

razvoju „Sremčica“. Naime, članica USH, koja od rođenja ima hendikep, diplomirala je na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2006. godine. Tokom studija i po završetku, ukupno 5 godina, volontirala je na Prvoj hirurškoj klinici KCS, zatim 5 meseci u Gradskom zavodu za hitnu medicinsku pomoć Beograd, o čemu svedoče preporuke stručnih lekara koje ona poseduje. Zahvaljujući volonterskom radu stekla je veliko znanje i iskustvo, međutim pošto posla u struci nije bilo, donela je odluku da ne ispusti prvu priliku za posao dok se ne stvore uslovi za posao lekarke.

Počela je da radi u Info centru Ministarstva rada i socijalne politike 2008. godine. Konačno, 23.03.2010. godine dolazi na upražnjeno radno mesto lekarke u domu „Sremčica“. Potpisuje ugovor o radu na 30 dana, nakon čega je potpisala još četiri jednomesečna ugovora. Još u prvom razgovoru koji je obavila sa V. D. direktorkom Milkom Milovanović Minić saopšteno joj je da je za to radno mesto pogodnija osoba muškog pola. Davanje prednosti po osnovu pola apsolutno je neprihvatljivo i suprotno članu 20 Zakona o zabrani diskriminacije. S. G. je primila Rešenje o otkazu Ugovora o radu datirano na 17.08.2010. godine i saopšteno joj je da ugovor više neće biti produžavan, a u prilog tome, da je data prednost po osnovu pola, govori i činjenica da je neposredno po otpuštanju S. G. na to radno mesto primljena osoba muškog pola.

Tokom rada u Domu za decu i omladinu ometenu u razvoju „Sremčica“, S. G. je obavljala sve poslove koji ulaze u opis datog radnog mesta stručno i savesno, i na njen rad nije izneta nikakva primedba.

S. G. je odlučila da se suprotstavi takvoj odluci pozivajući se na Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik RS“, br. 22/09), kao i na Zakon o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS“,

br. 36/09). Republika Srbija usvojila je ovaj Zakon kako bi se, pre svega, afirmativnim merama povećala uključenost osoba sa invaliditetom na tržište rada. Te u periodu kada se veoma deklarativno govori da je potrebno raditi na poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom, ne postoji opravdana odluka da osoba sa invaliditetom koja marljivo izvršava poverene obaveze ne bude zaposlena na mesto koje je upražnjeno a tiče se struke za koju se osoba edukovala. S. G. je bila jedina osoba sa hendikepom od 145 zaposlenih.

S. G. se u saradnji sa advokatskom kancelarijom „Nenad Cvjetićanin“ obratila Zaštitniku građana, pravnici Helsinškog odbora za ljudska prava, Predsedniku sindikata za zaposlene u socijalnoj zaštiti, i šefici kabineta Ministarstva rada i socijalne politike. Nakon višestrukih reagovanja, V. D. je razmotrila svoju odluku i 25.10.2010. godine ponovo pozvala S. G. da potpiše ugovor. S. G. je ugovor potpisala na 30 dana i po isteku je potpisala još jedan takav. Osam dana pre isteka drugog ugovora, zdravstveno stanje majke S. G. se do te mere pogoršalo da je S. G. 17.12.2010. godine zatražila pet dana plaćenog odsustva za negu užeg člana porodice. Pravna služba Ustanove joj je dala rešenje po kom je na posao trebao da se javi 25.12.2010. godine. Međutim, 15 minuta kasnije, šefica medicinske službe poziva S. G. i saopštava da je V. D. odlučila da joj ne produži ugovor. Interesantno je da je V. D. uglavnom svaki vid komunikacije sa S. G. obavljala preko šefice medicinske službe. S. G. odlazi u rodno mesto kako bi brinula o majci, a šefici napominje da zamoli V. D. da razmotri odluku. U međuvremenu, na mesto lekarke dolazi druga osoba.

S. G. 25.12.2010. godine dolazi na posao i tom prilikom joj pravnica Ustanove uručuje rešenje o otkazu. Pravnica joj saopštava informaciju da je prvobitno otkucala standardno rešenje o otkazu, ali je V. D. zahtevala da se otkuca novo re-

šenje u kom će stajati i rečenica da „stručni saradnici imaju prigovor na ponašanje S. G.“ Imajući u vidu da tokom rada nije pokrenut disciplinski postupak, niti je izrečena bilo kakva primedba ili opomena na rad S. G., ona se pisanim putem obratila sa molbom da joj se da objašnjenje kakve su to primedbe i sa čije strane na njeno ponašanje. Odgovor još uvek nije dobila. S. G. je zatim poslala pritužbu Poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Udruženje studenata sa hendikepom očekuje rešavanje ove situacije u korist S. G.

III Pojedinačni primeri diskriminacije

U saradnji sa advokatskom kancelarijom „Nenad Cvjetićanin“, Udruženje studenata sa hendikepom je tokom 2010. godine organizovalo besplatnu pravnu podršku za studente i studentkinje sa hendikepom koji su bili izloženi diskriminaciji. Ono što je primećeno jeste da mladi sa hendikepom retko prepoznaju situaciju diskriminacije, a još ređe se odlučuju da na to reaguju. Ipak, Udruženju se obratila studentkinja jednog fakulteta Univerziteta u Beogradu koja se otežano kreće. Zgrada u kojoj se nalazi fakultet koji ona studira ne poseduje lift a profesorka je ispit zakazivala na drugom spratu. Ona se obratila profesorki sa molbom da se ispit održi u prizemlju što je profesorka odbila. Nakon toga, pravni zastupnik je uputio dopis fakultetu koji je naslovio na dekana. Nakon pregovora i opomene, profesorka je počela da organizuje ispit u prizemlju.

Još jedan primer neposredne diskriminacije je taj što se studentima sa hendikepom, kojima je potrebna asistencija prilikom polaganja ispita, najčešće ta vrsta asistencije ne obezbeđuje, usled čega su studenti primorani da se snalaze na različite načine. Jednom prilikom, student koji nije u mogućnosti da drži olovku, sa sobom je poveo prijatelja na ispit

kako bi mu on pisao test, međutim profesorka je iz bojazni da student sa hendikepom neće pokazati objektivno znanje izbacila asistenta iz učionice, ne obezbeđivši studentu sa hendikepom alternativni oblik polaganja ispita. Alternativni oblici polaganja ispita nisu jasno definisani Zakonom o visokom obrazovanju, kao ni strategijama i politikama na nivou fakulteta. Zbog nepostojanja individualizovanog pristupa pri proveru znanja, studenti sa hendikepom često nemaju mogućnost da pokažu koji nivo gradiva su savladali.

IV Trening; „Pristup hendikepu i prava osoba sa hendikepom“ sa zaposlenima na aerodromu „Nikola Tesla“

Trening program je sproveden sa 6 grupa zaposlenih JP Aerodrom „Nikola Tesla“, sektora Putnički prihvat i otprema, u kojima je bilo između 7 i 24 učesnika/ca. Pored obrađenih celina: modeli pristupa hendikepu, diskriminacija i prava – zakonski okviri u Srbiji, jezik i terminologija hendikepa, komunikacija i svakodnevno ophođenje sa osobama sa hendikepom, ključna tema treninga, za koju su učesnici i učesnice pokazale veliko interesovanje je **Mapiranje potencijalnih problema i elemenata diskriminacije tokom pružanja usluga sektora Putnički prihvat i otprema.**

Svi prisutni učesnici i učesnice su dobili materijale – tekstove prezentacija i detaljan izvod relevantnih članova iz Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, kao i promotivne materijale Udruženja studenata sa hendikepom.

Tokom radionica su bili predstavljeni članovi Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom koji se odnose na definisanje diskriminacije, posebno teških oblika

diskriminacije i diskriminacije prilikom pružanja usluga i transporta na osnovu invalidnosti/hendikepa, kao i kaznene odredbe za navedena dela. Učesnice i učesnici su imali priliku da se upoznaju sa konkretnim (realnim) slučajevima diskriminacije, od kojih su neki završili na sudu. Dodatna pitanja i diskusija su se najčešće odnosili na slučajeve zloupotrebe statusa putnika/ce sa invaliditetom, kao i na odredbe poslovnih pravilnika i procedura (kako Aerodroma, tako i avio kompanija). U okviru diskusije je istaknuto da su sami pravilnici podložni promenama (između ostalog i zbog usklađivanja sa Zakonima i obavezama proisteklim iz međunarodnih konvencija), a korisna su bila poređenja sa različitim propisima iz drugih zemalja, u kojima se određene prakse iz Srbije smatraju diskriminacijom.

V Trening: Samostalno do diplome –
Povećanje kapaciteta za samozastupanje
i podrška studentima sa hendikepom,
stanarima studentskog doma Mika Mitrović

Cilj trening modula „Antidiskriminacija i ljudska prava (osoba sa hendikepom)“ bio je da se učesnicima i učesnicama treninga omogući prilika za sticanje osnovnih predstava i znanja o ljudskim pravima i diskriminaciji i upoznavanje sa antidiskriminacionim zakonodavstvom u Srbiji.

Grupu je činilo 26 mladih sa različitim tipovima hendikepa, stanara i stanarki doma za studente sa hendikepom Mika Mitrović. Tokom treninga, predstavljene su vrste diskriminacije, pa su zatim učesnici/ce kroz rad u manjim grupama, davali primere za individualnu, institucionalnu i strukturalnu diskriminaciju iz njihovog ili života njima bliskih osoba,

ali tako što je svaka grupa imala različitu temu. Jedna grupa je imala polje porodičnog života, druga obrazovanja, a treća zapošljavanja. Najteže je bilo pronaći primere diskriminacije u okviru porodičnog života (mala grupa je diskutovala o zasnivanju porodice, braku, usvajanju dece itd), pa je zaključak učesnika i učesnica i trenerskog para da je ova oblast manje zastupljena prilikom zagovaranja prava osoba sa hendikepom, jer su trenutno aktuelne teme obrazovanje i zapošljavanje, između ostalog i kroz najnovija zakonska rešenja. Naravno, teško je bilo za sve tri grupe da identifikuju strukturalnu diskriminaciju u sve tri oblasti. Nakon prezentacija i diskusije o radovima grupa, jedan od važnijih zaključaka je bio i da je važno pravilno sagledati izvor/uzrok diskriminacije, da bi se na pravi način i pravim sredstvima organizovalo delovanje i sprečavanje navedenih situacija i pojava.

Pored toga, učesnici i učesnice su upoznati sa zakonskim okvirima u Srbiji, gde je predstavljena UN Konvencija o pravima osoba sa hendikepom, kao i Zakon o sprečavanju diskriminacija osoba sa invaliditetom i Zakon protiv diskriminacije. Navedeni su i ostali zakoni koji regulišu položaj i prava osoba sa hendikepom, kao što su Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja i Zakon o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom, i istaknut je značaj postojanja kvalitetnih zakonskih okvira za delovanje i ostvarivanja prava i sprečavanje diskriminacije.

Diskusije u okviru malih grupa često su sadržale primere iz svakodnevnog života, gde je otvoren prostor za razmenu iskustava mladih koji od rođenja imaju hendikep i onih koji su ga stekli kasnije u toku života, mladih koji su živeli i školovali se u okvirima specijalnog obrazovanja i onih koji su išli u redovne škole, onih koji su imali podršku sredine i onih koji su uglavnom bili diskriminirani tokom školovanja i života uopšte itd.

VI Trening: InkluzijJA i JA – Osnaživanje mladih sa hendikepom za učešće u akademskoj i društvenoj zajednici

U okviru treninga, 10 mladih sa različitim tipovima hendikepa, studenata i studentkinja nekog od fakulteta u Beogradu, imalo je prilike da se upozna sa idejama i konceptom ljudskih prava (uz rad sa tekstom UN konvencije o pravima osoba sa hendikepom), odnosno stereotipima, predrasudama i diskriminacijom, gde je posebna pažnja posvećena vrstama diskriminacije (razlikovanje individualne, institucionalne i strukturalne diskriminacije radi usmeravanja svojih aktivnosti na uklanjanje izvora diskriminacije).

PRAXIS

Prilog za izveštaj Koalicije protiv diskriminacije za 2010. godinu

Praxis je domaća nevladina organizacija koja radi na zaštiti, poboljšanju i promociji ljudskih prava izbeglica, interno raseljenih lica, povratnika po readmisiji iz Zapadne Evrope i pripadnika manjina (Roma, Aškalija i Egipćana). Osnovan je u junu 2004. godine sa ciljem da nastavi sa radom na Projektu građanskih prava Norveškog saveta za izbeglice, koji se sprovodio u Srbiji od 1997. godine. Praxis je preuzeo Projekat i nastavio da se zalaže za prava ciljnih grupa putem pravnih lekova i javnog zagovaranja, promovisanja vrednosti civilnog društva i podizanja svesti javnosti o problemima sa kojima se suočavaju.

I Pravno nevidljiva lica

U saradnji sa partnerskim organizacijama tokom cele 2010. godine Praxis je ulagao posebne napore za pronalaženje sistemskog rešenja u cilju prevazilaženja problema lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih – „**pravno nevidljivih**“ lica. Praxis je u svom radu do sada identifikovao preko dve hiljade lica koja se suočavaju sa ovim problemom, a procene su da ih ima još nekoliko hiljada.

Podsećamo da je pravo na pravni subjektivitet kao jedno od osnovnih ljudskih prava od čijeg ostvarivanja zavisi pri-

stup svim ostalim pravima garantovano Ustavom Republike Srbije i brojnim međunarodnim dokumentima, pre svega Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima. Lica kojima nije priznat pravni subjektivitet nemaju mogućnost da ostvare druga prava: pravo na rad, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, niti ostala prava.

Uprkos nastojanjima nevladinog sektora i dela stručne javnosti da se skrene pažnja države na potrebu hitnog rešavanja ovog problema, pitanje priznavanja pravnog subjektiviteta i naknadnog upisa činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih i dalje je bez adekvatnog odgovora.

U slučaju „pravno nevidljivih“ lica, koja su skoro isključivo romske nacionalnosti, **propuštanje države da sagleda i uvaži specifičnost** njihovog položaja, koji se ogleda u dubokom siromaštvu, životu u neformalnim naseljima, potpunoj socijalnoj isključenosti, čestim ekonomskim migracijama, visokom stepenu nepismenosti i velikom broju lica izvan sistema obrazovanja, kao i u činjenici da su se, pogotovu ranije, romska deca često rađala kod kuće, predstavlja indirektnu diskriminaciju ovih lica. Odredbe Zakona o matičnim knjigama prividno su zasnovane na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije. Pred ova lica se postavljaju isti uslovi kao i za većinsko stanovništvo, iako je unapred jasno da ih mnoga lica romske nacionalnosti ne mogu ispuniti. Postavljanje jednakih uslova pred grupe koje su u očigledno nejednakom položaju, dovodi ih u nepovoljniji položaj i predstavlja posrednu diskriminaciju. Država je dužna da propiše takve uslove za upis u matičnu knjigu rođenih koje pripadnici ove populacije mogu ispuniti.

Problem je još veći ukoliko se uzme u obzir da je Centar za unapređivanje pravnih studija, na osnovu iskustva Praxisa u radu na pojedinačnim predmetima, a uz podršku UNHCR-a, OEBS-a i Biroa za stanovništvo, izbeglice i migracije

Vlade SAD-a, izradio Model zakona o postupku priznavanja pravnog subjektiviteta čijim usvajanjem bi problem „pravno nevidljivih“ lica bio efikasno rešen. Ni pored ponuđenog gotovog rešenja nadležni državni organi nisu preduzeli korake za rešavanje problema ovih lica, a o potrebi rešavanja položaja „pravno nevidljivih“ već drugu godinu za redom izveštava i Evropska komisija u svom Izveštaju o napretku Srbije.

Primeri iz prakse

Slučaj Redžep

Redžep je Rom sa Kosova koji od 2007. godine bezuspešno pokušava da se upiše u matičnu knjigu rođenih (MKR). Roditelji su ga napustili ubrzo po rođenju, a o njemu se, do svoje smrti, brinuo deda po ocu. U međuvremenu su mu umrli i roditelji, a o majčinom postojanju nije ostao nikakav pisani trag.

Redžepov zahtev za naknadni upis u MKR je najpre bio odbačen kao nepotpun od strane organa uprave. Nakon usvajanja žalbe, drugostepeni organ, Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu je predmet vratilo prvestepenom organu na ponovni postupak. U ponovljenom postupku nadležni organ uprave je Redžepov zahtev odbio kao neosnovan jer „ne postoji potrebna dokumentacija na osnovu koje se može doneti rešenje o naknadnom upisu u MKR“, kao i zbog toga što Redžep nema žive i poznate rođake koji bi mogli potvrditi podatke o njegovim roditeljima. Niko nije *prisustvovao* Redžepovom rođenju, a izjavama svedoka koji su imali samo *saznanje* o njegovom rođenju, nadležni organ „nije poklonio veru“. Iste razloge je naveo i drugostepeni organ koji je konačnom odlukom odbio Redžepov zahtev kao neosnovan.

Važeći zakoni ne nude rešenje za lica koja su rođena kod kuće i koja ne poseduju dokaze. Nije predviđen ni način na koji se u MKR upisuju podaci o roditeljima koji su umrli bez ikakvih

dokumenata, što je slučaj sa Redžepovom majkom. Zakon ne nudi rešenje ni za osobe čije rođenje nisu pratili brojni svedoci ili ako su svedoci preminuli ili su iz drugog razloga nedostupni. Sudeći po važećim zakonima i praksi, Redžepu i svima koji su se rodili pod takvim okolnostima, trajno će ostati uskraćeno pravo na pravni subjektivitet, na ime i na državljanstvo.

Slučaj Zelfija

Praxis je prvi put sreo Zelfiju, Romkinju sa Kosova, i njene dve ćerke, prilikom terenske posete neformalnom romskom naselju u Beogradu. Ubrzo posle toga, Zelfija je umrla. Živela je i umrla kao „pravno nevidljivo“ lice. Preminula je u bolnici u Beogradu, bez zdravstvene knjižice i bilo kakvog dokumenta. Porodica nije mogla da dostavi izvod iz MKR pokojnice, zbog čega je bolnica odbila da izda potvrdu o smrti, te Zelfija nije mogla biti sahranjena, ni upisana u matičnu knjigu umrlih (MKU). Porodica je upozorena da će se svakim danom uvećavati troškovi *ležarine u bolnici*, dok ne bude dostavljen Zelfijin izvod iz MKR. Zelfijinoj porodici je dopušteno da pokojnicu sahrani, tek kada su nadležni u bolnici uvideli da je apsurdno insistirati na zahtevu koji je nemoguće ispuniti.

Podaci o Zelfijinom mestu i datumu rođenja, kao i o njenim roditeljima, upisani su u MKU na osnovu izjava koje su dali članovi porodice. Nužno se nameće pitanje zbog čega izjava članova porodice sa podacima o Zelfijinom mestu i datumu rođenja nije bila dovoljna kada je Zelfija bila živa, kada je pokušavala da se naknadno upiše u MKR, kada joj je bila preko potrebna zdravstvena knjižica, kada je htela da prijavi rođenja svoje dece.

Za Zelfijine kćerke je u toku postupak naknadnog upisa u MKR. Pored majčinog izvoda iz MKU i kartona o izvršenim vakcinacijama za njih dve, priložene su izjave trojice braće po ocu sa kojima devojčice žive od rođenja i koji se o njima staraju, kao i izjave dva svedoka koji su prisustovali rođenju devojčica. Ipak, od organa uprave koji vodi postupak je primljen neformalni odgovor da je

upis nemoguće izvršiti samo na osnovu priloženih izjava, bez majke i njenog izvoda iz MKR. Neshvatljivo je da su takve izjave, u odsustvu drugih dokaza bile dovoljne za Zelfijin upis u MKU, ali sada nisu dovoljne da bi se Zelfijine kćerke naknadno upisale u MKR. Odluka o njihovom zahtevu se još uvek čeka iako je prošlo više od tri meseca od podnošenja zahteva.

Nepostojanje konkretne pravne regulative ne samo da unosi pravnu nesigurnost, već ostavlja dovoljno prostora za samovoljno postupanje državnih organa, selektivan pristup slučajevima i različito tumačenje zakonskih odredbi i otvara mogućnost da se pripadnici manjinskih grupa posredno diskriminišu zaklanjanjem iza opštih zakonskih odredbi kao što su načelo istine i načelo slobodne ocene dokaza.

Primer iz prakse

Slučaj Sanije

U slučaju Sanije, Romkinje sa Kosova, Praxis je, u oktobru 2010. godine, podneo tužbu Osnovnom sudu u Novom Sadu protiv Grada Novog Sada – Gradske uprave za opšte poslove zbog diskriminatorskog postupanja prema licima romske nacionalnosti u postupcima koji se vode pred tim organom.

Sanije iz Novog Sada je, preko punomoćnika iz Praxisa, tuženom podnela zahtev za naknadni upis u matičnu knjigu rođenih još u novembru 2008. godine. Tuženi je odbio zahtev s pozivanjem na *„trenutnu situaciju u Novom Sadu, sa sve većim prilivom lica romske nacionalnosti koji za sebe i svoju decu tvrde da su rođeni u Novom Sadu“*, kao i zbog bojazni da će *„brzopleto, neozbiljno i neoprezno“* postupanje po njihovim zahtevima izazvati *„masovnu pojavu sličnih zahteva lica romske nacionalnosti“*. Iznošenjem diskriminatorskih navoda u obrazloženju svojih odluka tuženi ne samo da je nedopustivo razmatrao kakvo je nacionalno poreklo

podnosioca zahteva, već je otvoreno pokazao da je svoje odluke zasnovao upravo na činjenici da su podnosioci zahteva romske nacionalnosti.

Primerdbama o romskom poreklu Praxisovih klijenata i Romima uopšte „koji za sebe ili svoju decu tvrde da su rođeni u Novom Sadu“, tuženi je istakao svoj stav da lica romske nacionalnosti ne govore istinu. Umesto da rešava nepristrasno i na osnovu zakona, tuženi je diskriminisao podnosiocima zahteva i iznosio ponižavajuće primedbe o nacionalnoj manjini kojoj oni pripadaju. Pozivajući se na „trenutnu situaciju u Novom Sadu“ „sa sve većim prilivom lica romske nacionalnosti“ neprikriveno je pokazao da lica romske nacionalnosti smatra nepoželjnim u Novom Sadu. Okolnost da su takve ponižavajuće primedbe na račun pripadnika romske nacionalne manjine iznete u postupku pred organom javne vlasti, kvalifikuju postupanje tuženog kao težak oblik diskriminacije.

Naročito je zabrinjavajuća spoznaja da je organ javne vlasti na tako otvoren način, uopšte ne pokušavajući da prikrije svoje diskriminatorske stavove o romskoj nacionalnoj manjini, pokazao kako ne smatra da je dužan poštovati zabranu diskriminacije, nego da ima pravo da krši načelo jednakosti zbog navodnog legitimnog cilja koji to opravdava.

Tužena Gradska uprava za opšte poslove grada Novog Sada već duže od dve godine odbija da donese rešenje koja bi Saniji omogućilo naknadni upis u matičnu knjigu rođenih.

Podnetom tužbom Praxis je tražio utvrđenje da je tuženi diskriminatorski postupao prema podnosiocima zahteva kako bi kod tuženog bar sudska presuda stvorila svest o obaveznosti poštovanja zabrane diskriminacije i jednakog postupanja prema svima, bez obzira na lična svojstva. Praxis je tužbom tražio i objavljivanje presude, u cilju jačanja poruke o nemogućnosti nekažnjenog kršenja načela jednakosti s pozivanjem na predrasude, naročito ne u postupcima pred organima javne vlasti, što tužena Gradska uprava za opšte poslove čini već dve godine.

U novembru 2010. godine Praxisu je dostavljen odgovor na tužbu i poziv na pripremno ročište koje će se održati u januaru 2011. godine. Tuženi se protivi tužbenom zahtevu nalazeći da je isti neosnovan, preuranjen i neuredan. Odgovor na tužbu se, u najvećoj meri, svodi na prepričavanje toka postupka naknadnog upisa i pokušaj da se neprimerena dužina postupka opravda sa-
vesnim i zakonitim postupanjem. Koliko je postupanje u skladu sa zakonom svedoči i činjenica da je drugostepeni organ u četiri navrata poništavao doneta rešenja tuženog. Tuženi pogrešno tvrdi da je tužba preuranjena jer upravni postupak nije okončan, zanemarujući činjenicu da je diskriminacija već učinjena što je dovoljno da bi se od suda tražila zaštita, kao i da nije potrebno čekati da tuženi u nedogled vrši diskriminaciju. Naročito je zabrinjavajuća okolnost da tuženi svoje postupanje pokušava opravdati tvrdnjom da „povećan priliv lica romske nacionalnosti nije stav tog organa već opštepoznata činjenica“ što samo pokazuje da smatra da je pri donošenju odluka dopustivo voditi se takvim „opštepoznatim“ činjenicama koje se odnose na lica romske nacionalnosti.

II Sloboda kretanja, prebivalište i boravište

Pravo na slobodu kretanja i izbor prebivališta i boravišta, kao jedno od osnovnih prava građana, garantovano je čl. 13 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, međunarodnim paktovima o ljudskim pravima, kao i Međunarodnom konvencijom o zabrani svih oblika rasne diskriminacije. Iako je ovo pravo garantovano Ustavom Republike Srbije i Zakonom o prebivalištu i boravištu građana, primena postojećih propisa neretko dovodi do kršenja ljudskih prava pripadnika romske nacionalne manjine, kako onih koji su raseljeni sa Kosova tako i domicilnih Roma, i u velikoj meri odražava nejednak položaj Roma u odnosu na ostalo stanovništvo.

Pošto je prijava prebivališta i boravišta usko vezana za ostvarivanje prava na ličnu kartu, koja je preduslov za ostvarivanje osnovnih građanskih i političkih, ali i ekonomskih i socijalnih prava, država bi trebalo da reguliše ovu oblast na način kojim će se poboljšati i onako nepovoljan položaj Roma.

U ostvarivanju prava građana na prijavu prebivališta i boravišta, ne uvažavaju se razlike koje postoje u pogledu građana koji imaju legalni osnov stanovanja i građana koji stanuju u neformalnim naseljima, bez infrastrukture i pristupa osnovnim javnim službama. Stanovnici neformalnih naselja nemaju mogućnost da prijave prebivalište ili boravište na adresama na kojima faktički, duži niz godina stanuju, što ih sprečava da pribave dokumenta i na osnovu njih ostvare prava pred državnim organima.

Posebno je važno napomenuti da prema važećem zakonu koji je donet sedamdesetih godina svi građani moraju da imaju legalni osnov stanovanja kao uslov za prijavu prebivališta ili boravišta. Zakon nije predvideo rešenje za stanovnike neformalnih naselja i beskućnike. Takođe, njime se ne predviđa mogućnost da stanovnici neformalnih naselja, mahom Romi, prijave svoje prebivalište na adresi Centra za socijalni rad, zgrade opštine ili druge javne službe. Za sada je neizvesno da li će ova mogućnost biti predviđena novim zakonom o prebivalištu i boravištu građana, čija izrada je u toku. Pokušaji da se od Ministarstva unutrašnjih poslova dobije tekst nacрта zakona i obaveštenje da li će biti javne rasprave, ostvarivanjem prava na slobodan pristup informacijama od javnog značaja, rezultirali su tvrdnjom Ministarstva da nacrt zakona još uvek nije utvrđen, a da će stručna javnost biti blagovremeno obaveštena o eventualnoj javnoj raspravi. Međutim, Vlada RS usvojila je u decembru 2010. godine Zaključak kojim se usvaja Akcioni plan za ispunjavanje preporuka iz Godišnjeg

izveštaja Evropske komisije za 2010. godinu, radi ubrzanja sticanja statusa kandidata. U pomenutom Akcionom planu se navodi da je Ministarstvo unutrašnjih poslova sačinilo Nacrt Zakona o prebivalištu i boravištu građana. U skladu sa navedenim, zahtev za dostavljanje teksta Nacrta Zakona o prebivalištu i boravištu ponovo je podnet na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Uprkos tome, MUP je ponovo odgovorio da ne poseduje Nacrt Zakona.

Primer iz prakse

Slučaj Špresa

Špresa je Romkinja koja živi u neformalnom naselju u Novom Beogradu i usled toga nije u mogućnosti da prijavi prebivalište. Bila je prinuđena da prebivalište prijavi na adresi svog rođaka u Kosovskoj Mitrovici gde zapravo ne živi, kao i da tamo pribavi svoju prvu ličnu kartu. Posledice toga su da duže od godinu dana nije uspela da dobije zdravstvenu knjižicu u mestu svog faktičkog boravišta, niti da pristupi bilo kom obliku socijalne pomoći iako živi u ekstremno lošim uslovima, bez struje i vode, a svojih petoro dece i bolesnog supruge izdržava sakupljanjem sekundarnih sirovina iz novobeogradskih kontejnera.

Pored zakonskih rešenja koja ne uvažavaju probleme stanovnika neformalnih naselja, naročito je sporna praksa u postupanju policijskih uprava po zahtevima za prijavu prebivališta lica koja su prebivalište imala prijavljeno na Kosovu. Postupajući po ovim zahtevima policijski službenici vrše **terenske provere** kako bi utvrdili da li lica koja podnose zahteve za prijavu prebivališta imaju **stvarnu nameru** da se nastane na prijavljenoj adresi u Srbiji. Pomenute provere u praksi podrazumevaju da policijski službenici ulaze u stanove lica

koja žele da prijave prebivalište, odnosno boravište, na teritoriji Srbije. Kako prijavljivanje prebivališta umnogome zavisi od pomenutih provera, ova lica su prinuđena da se saglase sa pretresanjem stana bez pojedinačnog pravnog akta na osnovu kog bi se ono vršilo, a sve u cilju uspešnog rešavanja njihovog zahteva. Nije poznato da se ove bezbednosne provere vrše kada zahtev za promenu prebivališta podnose drugi građani Srbije.

Primer iz prakse

Slučaj Šengulj

Šengulj je Romkinja sa Kosova, kojoj je u februaru 2010. godine u policijskoj stanici Vračar u Beogradu odbijen zahtev za prijavu boravka na adresi stana u kome živi, čiji je vlasnik rođak njenog supruga i čiju saglasnost i sva potrebna dokumenta za prijavu je priložila uz zahtev. Posle podnošenja zahteva, izvršena je terenska provera od strane službenika MUP-a koji je ulazio u stan u kome Šengulj živi, razgledao kako stan izgleda i postavljao neugodna pitanja njenom suprugu (kome se jedino obraćao) koja se tiču njihove nacionalnosti i materijalne situacije. U rešenju je navedeno da je njen zahtev odbijen jer je nadležni organ našao da ona nema nameru da stvarno živi na adresi navedenoj u zahtevu. U obrazloženju je navedeno da je do tog zaključka organ došao na osnovu terenske provere kojom je utvrđeno da Šengulj i njen suprug žive u „neadekvatnoj sobi“, da je ona došla u Beograd mesec dana ranije, da nema posao i da ne govori srpski jezik.

U obrazloženju negativnih rešenja po zahtevima za prijavu prebivališta se obično navodi da su policijski službenici tokom terenske provere utvrdili da podnosilac zahteva nema dovoljno materijalnih sredstava za život, da je nezaposlen, da nije u braku ili da ne govori dobro srpski jezik. Ukoliko po-

licijski službenici ne zateknu podnosioca zahteva kod kuće, zahtev će biti iz tog razloga odbijen. Ovakvo postupanje policije nije predviđeno odredabama Zakona o prebivalištu i boravištu građana.

Primer iz prakse

Slučaj Dana

Dana je Romkinja, rođena u Gnjilanu na Kosovu, gde je imala prijavljeno prebivalište, koje je u oktobru 2009. godine odjavila. Pokušala je da prijavi prebivalište u policijskoj stanici Novi Beograd jer na teritoriji ove opštine živi. Imala je sva potreba dokumenta: ličnu kartu, odjavu ranijeg prebivališta, ugovor o stanu, a vlasnik stana, njen rođak, je dao izjavu kojom se saglasio da Dana prijavi prebivalište na adresi njegovog stana, u kome ona živi sa svojim nevenčanim suprugom. Policijski službenici su izvršili proveru na terenu i zatekli Danu u stanu. U policijskoj stanici joj je kasnije rečeno da joj je zahtev za prijavu prebivališta odbijen jer oni koji su prijavljeni na Kosovu ne mogu da se prijave u Beogradu, a da joj nije izdala rešenje kojim se zahtev odbija. Uputili su je da ponovo prijavi prebivalište u policijskoj upravi Gnjilane koja je izmeštena u Vranju, uprkos činjenici da tamo ne živi. Međutim, Dana nije imala novac da otputuje u Vranje te je ostala bez prijavljenog prebivališta.

Dana je posle dva meseca pokušala ponovo da podnese zahtev za prijavu prebivališta u Novom Beogradu. U policiji su tražili da dostavi novu odjavu prebivališta iz Vranja. Nije pomoglo što joj je u ličnoj karti bila upisana odjava ranijeg prebivališta radi prijave u policijskoj stanici Novi Beograd. Dana je bila u 7. mesecu trudnoće i zbog toga što nije imala prijavljeno prebivalište, mogućnost pribavljanja zdravstvene knjižice, a ni novac da plati medicinske usluge, svoju trudnoću uopšte nije kontrolisala, iako je imala važeću ličnu kartu.

Pokušan je telefonski kontakt sa PU Gnjilane u Vranju kako bi se dogovorilo da oni poštom pošalju traženu odjavu, ali je službenik

objasnio da je to moguće samo ako njegove kolege iz PS Novi Beograd to od njega zatraže službenim putem i pritom se čudio zbog čega bi to bio problem. Njegove kolege iz Novog Beograda o tome nisu htele ni da čuju i više puta su Danu oterale sa šaltera.

U međuvremenu, zahvaljujući angažovanju i ličnim kontaktima saradnika Praxisa, Dana je na sam dan kada je otišla u bolnicu na porođaj dobila privremenu zdravstvenu knjižicu i bez prijave prebivališta, odnosno boravišta u Beogradu. Njeno dete je rođeno sa ozbiljnim zdravstvenim problemima, te je bilo potrebno da se njegovo rođenje što pre prijavi u matičnoj službi kako bi dobilo izvod iz MKR i nakon toga zdravstvenu knjižicu. Situacija se tada još više zakomplikovala zato što matična služba Savski venac u kojoj je izvršen upis u MKR nije htela da izda izvod iz knjige rođenih za dete dok god mu se ne odredi matični broj, što nije bilo moguće zbog toga što majka nije imala prijavljeno prebivalište.

Pravna savetnica Praxisa je sa Danom, koja je ostavila bolesno dete kod kuće, njenim suprugom i vlasnikom stana otišla u policijsku stanicu Novi Beograd kako bi se ponovo pokušalo sa predajom zahteva za prijavu prebivališta uz molbu da se po službenoj dužnosti traži odjava prebivališta iz Gnjlana, odnosno Vranja. Tada ih je službenica ponovo grubo i nepristojno oterala sa šaltera. Praxis je narednog dana slučaj prijavio šefu Odseka za upravne poslove u policijskoj stanici Novi Beograd, koji je lično primio zahtev i obećao da će se po njemu hitno postupiti. Dve nedelje kasnije Dani je odobrena prijava prebivališta u Novom Beogradu.

Rešenja kojima se ovoj kategoriji stanovništva odbijaju zahtevi za prijavu prebivališta su tipskog karaktera, bez adekvatnog obrazloženja u kom bi bilo navedeno utvrđeno činjenično stanje, dokazi i odlučne činjenice za donošenje prvostepenog rešenja, kao i pravni osnov za vršenje terenske provere. U nekim slučajevima pismena rešenja se čak ni ne donose, već građani bivaju usmeno obavešteni da im je odbi-

jen zahtev za prijavu prebivališta, bez pouke o pravnom leku protiv negativnog rešenja.

Primer iz prakse

Slučaj Avša

Avša je Goranka sa Kosova. Imala je prijavljeno prebivalište u Prizrenu. Sa 78 godina se u Beograd preselila kod ćerke i zeta, jer više nije bila u mogućnosti da se stara o sebi. Podnela je zahtev za prijavu prebivališta u policijskoj stanici Palilula, na adresi stana čiji je vlasnik njen zet, u decembru 2009. Iako su svi Zakonom predviđeni uslovi za prijavu prebivališta bili ispunjeni (uz zahtev je priložila kopiju ugovora o kupoprodaji nepokretnosti, kopiju lične karte vlasnika stana, dokaz o uplaćenju administrativnoj taksi i izjavu u kojoj navodi da se u Beograd iz Prizrena preselila kako bi živela sa ćerkom i zetom), nakon izvršene terenske provere prilikom koje je Avša bila u stanu, jer je teško pokretna, njen zahtev za prijavu prebivališta je odbijen. U obrazloženju rešenja je navedeno da nije utvrđena Avšina namera da se nastani na adresi kod svoje kćerke i zeta i da tu stalno živi. Ostaje nejasno na koji način je postupajući organ uprave utvrdio nameru podnosioca zahteva, s obzirom da to nije navedeno u obrazloženju rešenja.

Izjavljena je žalba MUP-u Srbije krajem januara 2010. godine. U aprilu je Birou za pritužbe i predstavke građana pri kabinetu ministra za unutrašnje poslove upućena pritužba zbog nedonošenja rešenja po žalbi u zakonskom roku. Tek u junu, šest meseci nakon podnošenja zahteva za prijavu prebivališta, Avša je dobila pozitivno rešenje i prijavila prebivalište iako je ispunjavala sve uslove predviđene Zakonom o prebivalištu i boravištu građana.

REGIONALNI CENTAR ZA MANJINE

Prilog za godišnji izveštaj Koalicije protiv diskriminacije – Slučajevi diskriminacije Roma/kinja

Regionalni centar za manjine (RCM) radi na unapređivanju i zaštiti manjinskih prava, bori se protiv svih oblika diskriminacije, isključivanja i marginalizovanja manjina i marginalizovanih grupa i promoviše osnaživanje manjina kako bi se obezbedilo njihovo puno učešće u svim oblastima društva. U ovom prilogu usredsređićemo se na slučajeve diskriminacije Roma i Romkinja kao najugroženije društvene grupe u pogledu socijalno-ekonomskog položaja i sveukupne društvene isključenosti.

Ovaj prilog predstavlja sažeti pregled problema diskriminacije Roma i Romkinja u stanovanju, obrazovanju, zdravlju i zapošljavanju ilustrovan nekim od tipičnih primera koje smo zabeležili u toku protekle godine. Takođe, i dalje značajan broj Roma/kinja ne poseduje lična dokumenta¹, te stoga nema ni mogućnost da ostvari druga prava koja proističu iz statusa subjekta prava kao što su npr. pravo na zdravstveno osiguranje, obrazovanje i zaposlenje. Njihovom naročito teškom položaju i kontinuiranoj povredi njihovih prava značajno doprinosi činjenica da su veliki broj Roma i Romkinja stanovnici/e neformalnih naselja i izloženi rezidencijalnoj

1 Praxis, partnerska organizacija i članica Koalicije protiv diskriminacije, naročito je detaljno izložila ovaj problem.

segregaciji zbog čega ćemo najviše pažnje posvetiti upravo ovom problemu.

I Stanovanje

Kada govorimo o pravu na stanovanje Roma/kinja nekoliko problema ukazuju na ozbiljne vidove diskriminacije kojima su Romi/kinje izloženi, naročito stanovnici/e neformalnih naselja. Reč je, naglašavamo, o višestrukoj diskriminaciji, naročito teškom obliku diskriminacije, jer su stanovnici/e ovih naselja diskriminisani na osnovu dva lična svojstva: etničkom poreklu i socijalnom položaju. Sama neformalna romska naselja predstavljaju vid rezidencijalne segragacije² koju karakterišu izuzetno loši uslovi života, pre svega nekvalitetni stambeni objekti³, odsustvo infrastrukture i sanitarnih uslova (neka se kao npr. naselje Vinča nalaze na samoj deponiji na obodu Beograda). Ova naselja, koja su često prenaseljena, nisu povezana javnim prevozom sa drugim delovima grada u kojima njihovi stanovnici/e rade, školuju se, koriste različite usluge, itd. Pored toga, oni žive u stalnom strahu od prinudnih iseljenja, jer im nije garantovana sigurnost stambenog statusa (*security of tenure*).

Prinudna iseljenja se sprovode u suprotnosti sa međunarodnim standardima koji zahtevaju da se održe participativne konsultacije sa zajednicom i obezbeđivanje adekvatnog alternativnog smeštaja u slučaju iseljavanja. Predstavnici gradskih i opštinskih službi koji sprovode prinudna iseljenja često ne poseduju odgovarajući dokument na osnovu koga to čine, a

2 Da nije u pitanju samo zatečeno stanje već politika kojoj Grad Beograd ostaje privržen svedoči i preseljavanje stanovnika/ca Gazele u izolovana i segregirana naselja na obodu Beograda, od kojih su neka omeđana i bodljikavom žicom (Barajevo).

3 Barake od mekog materijala, pretežno kartona, dasaka najlona i stir-pora.

redovna praksa je da službenici ne žele da se identifikuju u toku iseljenja, kao i da su njihove najave neblagovremene, u pojedinim slučajevima čak i samo 24 časa pre iseljenja. Takođe, sve učestalija je pojava da se prinudna iseljenja sprovode bez obzira na vremenske uslove, pa se događa da ljudi ostaju bez krova nad glavom u sred zime, na temperaturi ispod nule (barake radnika/ca preduzeća *Ratko Mitrović*). Uništavanje lične imovine i nenadoknađivanje pričinjene štete jeste još jedan vid povrede prava sa kojim se Romi i Romkinje koji/e žive u neformalnim naseljima susreću.

1. Slučaj „Vidikovac“

U neformalnom naselju na Vidikovcu trenutno živi najmanje 70 romskih porodica. Stanovnici/ce ovog naselja su Romi i Romkinje koji/e su iz ekonomsko-socijalnih razloga bili primorani/e da napuste jug Srbije, romske porodice koje su se tu nastanile nakon što su bile prinuđene da napuste prethodno mesto stanovanja (uglavnom se radi o drugim neformalnim naseljima) u drugim delovima Beograda usled prisilnog iseljenja, kao i u povratnici/ce na osnovu Sporazuma o readmisiji.

U aprilu 2010. godine gradske vlasti su srušile deo neformalnog romskog naselja koje je činilo nekoliko baraka koje su se nalazile sa tzv. urbanizovane strane Vidikovca. Samo iseljenje je poslednji put najavljeno samo nekoliko dana pred izvršenje iseljenja, a iseljenim porodicama nije obezbeđen alternativni smeštaj. U pitanju su bile kvalitetne barake koje su bile dobro nameštene, a tokom iseljenja uništen im je sav nameštaj. Šteta koja im je tom prilikom prouzrokovana nije im nikada nadoknađena. Najveći broj iseljenih osoba našao je utočište kod rođaka i prijatelja u drugom delu naselja u kome su podigli kuće od kartona i najlona. Nezanemarljiv broj onih koji su mogli da izvade putna dokumenta i obezbe-

de finansijske uslove za put, krenuo je put neke od zapadno-evropskih zemalja.

2. Slučaj „Vojvođanska“

Gradske vlasti su 7. oktobra 2010. srušile objekat koji je romskim porodicama dodeljen na korišćenje još 2003. godine kao alternativni smeštaj. Iako su porodice još ranije zahtevale da im se u slučaju prinudnog iseljenja obezbedi privremeni smeštaj i obraćale se nadležnim državnim organima da razmotre njihov problem, to nije učinjeno, a 36 stanara i stanarki su, uključujući 23 dece i jednu trudnicu u poodmakloj trudnoći, ostali na ulici. Tek nakon dvodnev-nog protesta ispred Skupštine grada i snažnog pritiska javnosti i nevladinih organizacija prisilno iseljenim porodicama je ponuđen alternativni smestaj u kontejnerskom naselju u Makišu. Međutim, i dva meseca nakon što su smešteni/e u Makišu, ovim porodicama još uvek nisu obezbeđeni kreveti, kao ni grejna tela.

Pristup socijalnom stanovanju Roma/kinja, takođe, je otežan i zbog prisustva instutucionalnog rasizma. Na primer, kriterijumi koji su formulisani u konkursima za dodelu socijalnih stanova često indirektno diskriminišu Rome/kinje, jer veći broj bodova daju radnom stažu i značaju radnog mesta, umesto socijalne ugroženosti.

3. Slučaj „Konkurs za dodelu socijalnih stanova“

Nakon reakcije zaštitnice prava građana Grada Beograda Dušanke Gaćeše, Komisija za stambena pitanja grada je poništila konkurs za dodelu socijalnih stanova. U obrazloženju koje je zaštitnica prava građana dala, navodi se da status socijalne ugroženosti treba da bude osnov i najviše bodovan pri utvrđivanju prvenstva i ne može biti ugrožavan nekim drugim kriterijumima. Prema kriterijumima u pomenutom

konkursu, na primer, socijalna ugroženost se bodovala sa maksimalno 100 bodova, dužina radnog staža sa 120 i značaj radnog mesta sa 100. To znači da socijalna i stambena ugroženost mogu biti u drugom planu u odnosu na radni staž i značaj radnog mesta kod davanja u zakup stanova osobama u stanju socijalne potrebe.

Važno je još naglasiti da se u konkursu maksimalnim brojem bodova ocenjuje domaćinstvo sa najviše pet članova, pri čemu se zanemaruje činjenica da porodica sa pet članova nema iste stambene potrebe kao porodica sa devet ili deset članova. Sasvim je jasno je da su ovakvim konkursom beogradske romske porodice u stanju socijalne ugroženosti stavljene u nepovoljniji položaj nego socijalno ugrožene porodice iz većinske populacije, posebno s obzirom na činjenicu da romsku zajednicu u Srbiji u najvećoj meri odlikuje veći broj članova domaćinstva, visoka stopa nezaposlenosti, rad u neformalnom sektoru i nizak nivo obrazovanja. Nakon objavljivanja rezultata poništenog konkursa samo četiri romske porodice, i to porodice raseljenih ispod Gazele, su zadovoljile kriterijume ovog konkursa i ostvarile pravo na korišćenje stanova iz programa socijalnog stanovanja iako je prema našim saznanjima za ovaj program konkurisalo više od 100 romskih porodica iz različitih neformalnih naselja u Beogradu.

Takođe loši uslovi u kojima živi najveći broj Roma/kinja ograničavaju njihov pristup obrazovanju, zapošljavanju i zdravlju, i ugrožavaju ostvarivanje ovih prava.

II Obrazovanje

Komitet UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava u zaključnim komentarima izražava duboku zabrinutost „zbog činjenice da visok procenat romske dece [...] nije upi-

san u školu, što se rano ispisuje iz škole, što je diskriminisan u školi ili se smešta u škole za decu sa posebnim potrebama.“⁴ Iako su učinjeni značajni pomaci u suzbijanju diskriminacije Roma/kinja u obrazovanju, i dalje veliki broj romske dece nema mogućnosti da se školuje.

Mere afirmativne akcije u obrazovanju usmerene prema Romima i Romkinjama u Srbiji sprovode se već šest godina, iako su tek u drugoj polovini 2009. godine zakonski uvedene u obrazovni sistem i to samo u slučaju srednjeg obrazovanja (pri upisu) i u osnovnom obrazovanju kao podrška (romski pedagoški/e asistenti/kinje). Ovom prilikom želimo da skrenemo pažnju na probleme u vezi sa sprovođenjem afirmativnih mera prilikom upisa Roma i Romkinja u srednje škole na koje smo primili pritužbe u toku ove godine. Naime, osnovne škole i lokalna romska nevladina udruženja identifikuju učenike i učenice koji/e su zainteresovani/e za nastavak školovanja, a zatim prikupljene podatke prosleđuju Nacionalnom savetu romske nacionalne manjine (ovo telo utvrđuje pripadnost kandidata romskoj manjini mada nije bilo moguće ustanoviti jasne kriterijume na osnovu kojih to čini) i Kancelariji za sprovođenje Strategije za unapređenje položaja Roma. Ras-poređivanje učenika i učenica romske nacionalnosti koji su položili kvalifikacioni ispit za upis u srednje škole u saradnji sa dva prethodno pomenuta tela obavlja Republička upisna komisija Ministarstva prosvete i to na osnovu ostvarenih bodova i iskazane želje. Učenici i učenice romske nacionalnosti se upisuju u srednje škole ukoliko je broj ostvarenih bodova sa kvalifikacionog ispita i iz prethodno stečenog obrazovanja (broj bodova koji ponesu iz osnovne škole) do 30 bodova manji od srednje vrednosti bodova za određeni obrazovni profil u željenoj školi (za srednju vrednost bodova se uzima

4 Primena Paktova o ljudskim pravima u Srbiji, Ujedinjene nacije – Kancelarija visokog komesara za ljudska prava, Beograd, 2006, str. 31.

ona vrednost koja se na skali između prvog i poslednjeg kandidata na listi nalazi u sredini).⁵

Afirmativne mere pri upisu na visokoškolske ustanove se provode tako što Ministarstvo za ljudska manjinska prava tj. Kancelarije za sprovođenje Strategije za unapređenje položaja Roma prosledi Ministarstvu prosvete spisak romskih kandidata/kinja koji su položili prijemni ispit, a koji su ostali van liste upisanih na budžet. Zatim Ministarstvo prosvete prosleđuje rešenja o finansiranju romskih studenata fakultetima univerziteta čiji je osnivač Republika. Postupak prikupljanja podataka o kandidatima/kinjama je isti kao i u slučaju upisa u srednje škole. Međutim za razliku od srednjih škola, fakulteti univerziteta, u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju koji garantuje pravo na autonomiju prilikom utvrđivanja pravila i uslova upisa, mogu da odlože i odbiju primenu mera afirmativne akcije. Takav slučaj je pre nekoliko godina zabeležen na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.⁶

Osnovni sistemski problem u sprovođenju mera afirmativne akcije jeste što on praktično zavisi od dobre volje donosilaca odluka u Ministarstvu prosvete, ali i fakulteta čiji je osnivač Republika. Drugi problem se sastoji u tome da je dodavanje bodova potpuno arbitraran princip budući da ne postoje jasni kriterijumi na osnovu kojih se došlo cifre od 30 bodova koja nadomešta „razliku“ u obrazovanju romske u odnosu na opštu populaciju. Pored arbitrarnosti ovakvo rešenje je restriktivno s obzirom na ekonomsko – materijalni status i u istorijskom smislu socijalno defavorizovan položaj romske zajednice, a pri tome ne omogućava značajno veći obuhvat romskih đaka sistemom formalnog obrazovanja.

5 Afirmativne akcije za Rome u oblasti obrazovanja, Centar za primenjene evropske studije, Beograd, 2010, str. 19.

6 Afirmativne akcije za Rome u oblasti obrazovanja, Centar za primenjene evropske studije, Beograd, 2010, str. 20.

1. Primer: Obustavljanje afirmativne akcije prema romskim studentima/kinjama

Učenici i učenice romske nacionalnosti u postupku koji je dosadašnja praksa sprovođenja afirmativnih mera predviđala su kao i prethodnih godina konkurisali za upis na studije školske 2010/11. na fakultetima čiji je osnivač Republika. Međutim, budući da Ministarstvo prosvete, kao što je to ranije bio slučaj, nije obezbedilo sredstva za sprovođenje ovih mera fakulteti još uvek odbijaju da ove student/kinje formalno i upišu na studije za koje su konkurisali. Povodom toga se oglasila Lige za dekadu Roma koja je putem otvorenog pisma upućenog javnosti i državnim institucijama oštro reagovala na odluku nadležnih organa da obustave dosadašnje mere afirmativne akcije koje su obuhvatale romske studente/kinje. U pismu se pored ostalog od institucija zahteva hitno iznalaženje rešenja kako „bi Romi „brucoši“ nastavili sa pohađanjem nastave na svojim fakultetima“ kao i „da se u narednom periodu iznađe sistemsko, budžetsko rešenje sa upisnim „kvotama“ za državne fakultete.“⁷

Uprkos naporima da se suzbije rasna segregacija u obrazovanju, ona se u nešto suptilnijim oblicima i dalje toleriše. Jedan od najvećih problema u obrazovanju Roma/kinja sastoji se u tome što nesrazmerno veliki broj⁸ romske dece pohađa specijalne škole. Razlozi za to se nalaze u činjenici da veliki broj njih ne poseduje osnovno znanje srpskog jezika, što onemogućava adekvatnu procenu znanja i sposobnosti koje se smatraju neophodnim za otpočinjanje institucionalnog procesa formalnog obrazovanja, jer škole ne sprovode te-

7 „Javno pismo Lige za dekadu Roma“, Jugpress, 20. 12. 2010, <http://www.jugpress.com/index.php/jug-srbije/7936-javno-pismo-lige-za-dekadu-roma>

8 Procenjuje se da između 50 i 80% polaznika/ca specijlnih škola čine deca romskog porekla.

stiranje na romskom jeziku što bi bile dužne da čine. Tako se usled nepoznavanja jezika, ali i stoga što testovi nisu kulturno neutralni, romska deca klasifikuju kao ona sa neadekvatnim sposobnostima za pohađanje redovne škole.

U domenu obrazovanja osvrnućemo se na još jedan fenomen koji smatramo značajnim. Radi se naime o još jednoj formi segregacije u obrazovanju koja rezultira pojavom tzv. „ciganskih škola“.

2. Primer: Osnovna škola „Petar Tasić“ u Leskovcu

Osnovna škola „Petar Tasić“ u Leskovcu, u ovom trenutku od prvog do četvrtog razreda ima etnički čisto osam romskih odeljenja. Od ukupno 458 učenika/ca ove škole njih 308 su romske nacionalnosti. Od toga, od prvog do četvrtog razreda školu pohađa 181 romski učenik/ca i samo 39 srpske dece.

Ove godine se u školu upisalo samo devet učenika/ca srpske nacionalnosti, dok su sve ostalo romska deca. Budući da roditelji srpske nacionalnosti izbegavaju da u ovu školu upisuju svoju decu, jer ne žele da im deca sede u klupi sa romskom decom, predviđa se da bi škola u jednom trenutku mogla postati etnički čisto romska škola, što svakako ne bi bio usamljen primer.

Škole koje su etiketirane kao „ciganske škole“ dobijaju manje novca, zapošljavaju lošije kadrove, a nivo kvaliteta nastave je znatno niži, kao i očekivanja nastavnika/ca vezana za postignuće učenika/ca. Iako država nije u prethodnom periodu radila dovoljno na desegregaciji, očekujemo da će politika inkluzivnog obrazovanja ubrzati desegregaciju romske dece u obrazovanju, ali i povećati broj romske dece koji završavaju školu.

III Zdravstvo

I dalje veliki broj Roma i Romkinja ne može da ostvari pravo na zdravstvenu zaštitu. Ostvarivanje ovog prava je takođe uskraćeno pripadnicima/cama romske zajednice koji nemaju regulisan status subjekta prava tj. onima koji ne poseduju lična dokumenta.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti posebno predviđa zaštitu osoba bez mesta prebivališta kao i zdravstvenu zaštitu dece i žena u trudnoći čak iako nisu zdravstveno osigurani. Izmenama i dopunama Pravilnika o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, koje je Republički zavod za zdravstveno osiguranje doneo u julu 2010. godine, (kojima je Pravilnik usaglašen sa zakonom) usvojene su novine koje osobama romske nacionalnosti olakšavaju pristup zdravstvenoj zaštiti. Izmenjen je član 7. tačka 11. Pravilnika na osnovu koga će Romi i Romkinje ubuduće moći da dobiju zdravstvenu knjižicu i ukoliko nemaju prijavu boravišta. Izmene i dopune Pravilnika predviđaju dokazivanje adrese stanovanja ličnom izjavom umesto ranije tražene potvrde o privremenom boravištu koju nisu bili u mogućnosti da pribave.

Međutim pored okvira povoljnih pozitivnih pravnih propisa, usled diskriminatornog tretmana, pripadnicima/cama romske zajednice pravo na zdravstvenu zaštitu u praksi vrlo često biva uskraćeno.

U ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu Romi i Romkinje se suočavaju bilo sa direktnom diskriminacijom, kada zdravstveni/a radnik/ca odbije da pruži pomoć osobi romske nacionalnosti, uključujući verbalno nasilje i degradirajući tretman, bilo indirektnom diskriminacijom, koja se manifestuje putem tzv. „neutralnog“ zakonodavstva, drugih regulativa, politika i praksi. Mnogi doktori i ostalo medicinsko osoblje ima drugačiji tretman prema pacijentima romske

nacionalnosti. Zdravstveni/e radnici/e neretko vređaju ili ponižavaju Rome i Romkinje ili odbijaju da im pruže zdravstvenu pomoć. Hitna pomoć često odbija da dođe u neformalna romska naselja i često zahteva od porodilja i teško bolesnih da samostalno obezbede vlastiti prevoz.

1. Slučaj „Patronažna sestra“

Porodilja Marija Fišer je stanovnica neformalnog romskog naselja „Belvil“. Nakon izlaska iz porodilišta u Kliničko-bolničkom centru „Zemun“ Marija je obavestena da će je obići patronažna sestra koja će pregledati novorođenče i dati joj uputstva i savete u vezi sa njegovom negom. Dana 13. 12. 2010. Patronažna sestra je došla da obiđe majku i novorođenu bebu, ali je odbila da uđe u naselje odnosno baraku u kojoj su živeli i zahtevala da Marija iznese bebu do mesta gde su bila parkirana patronažna kola iako je dan je bio veoma hladan a temperatura nije prelazila nulu. Nakon pregleda koji je patronažna sestra obavila u službenom vozilu majka se požalila kako beba nije temeljno pregledana kao i da sestra nije pogledala bebin pupak što je redovna praksa, niti joj pružila uputstva i savete koji se odnose na negu deteta.

2. Romski zdravstveni medijatori

Još 2008. godine je radna grupa koju su činili predstavnici Sekretarijata za romsku nacionalnu manjinu, OEBS-a, Lige za dekadu, Nacionalnog saveta Roma, član tima potpredsednika Vlade za implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva i Ministarstva zdravlja započela sa realizacijom programa angažovanja romskih zdravstvenih medijatora/ki u cilju unapređenja zdravlja i zdravstvene zaštite Roma i Romkinja. Relizacija ovog programa je nastavljena i tokom 2009. i 2010. godine sa trenutno zaposlenih 60 medijatorki u 50 domova zdravlja.

Pored rezultata koji su postignuti sprovođenjem ovog programa zabrinjava činjenica da oni ne izlaze iz okvira ispunjavanja standarda koji su i inače obaveza države, kao i da je program prvenstveno paternalistički okrenut Romima i Romkinjama kao korisnicima/cama sistema zdravstvene zaštite uz pretpostavku niske zdravstvene i higijenske kulture a bez mera ili ovlašćenja da zdravstveni medijatori/ke reaguju u slučajevima direktne diskriminacije sa kojima se Romi/kinje svakodnevno susreću.

Takođe, uslovi konkursa za zdravstvene medijatorke u kojima se traži da je medijatorka i majka je diskriminatoran i bez odgovarajućeg osnova za pravljenje razlike između Romkinja koje su rađale i onih koje nisu.

IV Zapošljavanje

Romi i Romkinje izloženi su diskriminaciji kako u procesu zapošljavanja tako i na samom radnom mestu. Zaposlenost žena unutar romske zajednice je četiri puta manja u odnosu na zaposlenost muškaraca, što ukazuje na neophodnost razumevanja i bavljenja fenomenom višestruke diskriminacije. Neke procene ukazuju da samo oko 9% romske populacije ima stalni radni odnos.

U zaključnim komentarima Komiteta UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava izražava se zabrinutost „zbog činjenice da mnoga lica, naročito Romi [...] rade u neformalnoj ekonomiji ili slabo plaćenim garanam privrede, bez odgovarajućih radnih uslova i pokrivenog socijalnog osiguranja.“⁹

Jedno od osnovnih obeležja ekomsko-socijalnog položaja Roma/kinja je visok stepen formalne nezaposlenosti i

9 Primena Paktova o ljudskim pravima u Srbiji, Ujedinjene nacije – Kancelarija visokog komesara za ljudska prava, Beograd, 2006, str. 28.

rada na „crno“. Nezavisno od toga gde su nastanjeni članovi/ce romske zajednice, najčešće zbog niskog nivoa formalnog obrazovanja, obavljaju poslove za koje nisu potrebne stručne kvalifikacije i poslove koji su najmanje plaćeni. Prema nekim procenama oko 12.000 porodica na selu živi od poljoprivrednih poslova, kao nadničari na poljima, a oko 20.000 fizičkih radnika je zaposleno na građevinama u Srbiji. U državnoj upravi i lokalnoj samoupravi gotovo da nema zaposlenih Roma/kinja.

1. Primer: „Romi/kinje sakupljači“

U urbanim područjima Romi i Romkinje najčešće žive od sakupljanja sekundarnih sirovina. Iako imaju začajnu ulogu u ovoj privrednoj grani koja donosi veliki profit, sakupljači sekundarnih sirovina su najsiromašniji i bez rešenog radnog statusa. U saopštenju sindikata sakupljača sekundarnih sirovina se pored ostalog navodi da je prosečan životni vek ovih radnika oko 46 godina, da 25% sakupljača čine mladi do 18 godina, da 95% ukupno prikupljenih sekundarnih sirovina sakupe ulični sakupljači a da većina ne raspolaže ni osnovnom opremom ni alatima, kao i da njihov radni dan traje prosečno 11 sati a prosečna zarada iznosi nešto više 6.000 dinara mesečno.

Zapošljavanje Roma i Romkinja se ne može posmatrati potpuno odvojeno o razine obrazovanja i prepreka koje se nailaze u toj sferi, kao i stepena formalnih obrazovnih kvalifikacija sa kojim je u bliskoj povezanosti, a koje se postavljaju kao uslov prilikom konkurisanja za odgovarajuće radno mesto. Utemeljenost navoda o ovakvim procenama potkrepljuju, između ostalog, i rezultati skorašnjeg istraživanja „Javno mnjenje o diskriminaciji i nejednakosti u Srbiji“ koje je provedeno za potrebe Projekta: Podrška sprovođenju antidiskriminacionog zakonodavstva i medijacije u Srbiji.

Rezultati do kojih se došlo u navedenom istraživanju pokazuju da uprkos tome što građani najviše osuđuju diskriminaciju Roma i Romkinja, oni (Romi i Romkinje) prema tim istim građanima spadaju u najnepoželjnije šefove, predsednike opština, predsednike vlada, a prednost im se jedino daje kada je u pitanju posao radnika gradske čistoće. Iako nam se čini da istraživanje nije obuhvatilo rodnu dimenziju jer bi se u tom slučaju pojavila drugačija zanimanja, koja najčešće obavljaju Romkinje, jasno se vidi da u percepciji građana Romi nisu viđeni na pozicijama koje sa sobom donose društvenu moć i ugled.

Ako pretpostavimo da učestalost ovakvih stereotipnih predstava oblikuje neformalne kriterijume pri zapošljavanju to može ukazati na postojanje skrivenih formi diskriminatornih tretmana čak i u situaciji kada postoje dva kandidata koja su jednaka u pogledu stručnih kvalifikacija od kojih je jedan/na Rom/kinja.

Ovaj sažeti pregled daje uvid u najkarakterističnije situacije diskriminacije koje smo zabeležili u toku prethodne godine, i nažalost ne objašnjava ih u svoj povezanosti sa drugim problemima i diskriminacijom koju Romi/kinje trpe u drugim oblastima.

LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

Izveštaj o diskriminaciji nad LGBT osobama za 2010. godinu

I Parada ponosa ili odnos institucija prema LGBT pravima

Najznačajniji događaj za LGBT zajednicu u 2010. godini svakako je bio održavanje Parade ponosa. Nakon nesposobnosti države da se suprotstavi pretnjama i nasilju i nakon zabrane Povorke ponosa 2009. godine, kao i usled ogromnog pritiska međunarodne zajednice, 10. oktobra 2010. godine napokon je održana Parada ponosa. Kako se ništa značajno nije promenilo u poslednjih godinu dana u odnosu države prema delovanju desničarskih organizacija, a ove godine je ipak bilo moguće održati Paradu ponosa, važno je osvrnuti se na sve okolnosti vezane za održavanje ove manifestacije. Istovremeno, ovaj događaj dobro oslikava odnos institucija prema ostvarivanju LGBT prava.

Povorka ponosa 2009 bila je zabranjena uručivanjem *Rešenja o premeštanju lokacije Povorke ponosa na Ušće*, koje je izdalo Ministarstvo unutrašnjih poslova, a koje je organizatorkama i organizatorima Povorke ponosa bilo uručeno od strane Premijera Republike Srbije, Mirka Cvetkovića, samo 24 sata pre zakazanog održavanja povorke. Ovakav čin predstavlja *de facto* zabranu Povorke ponosa, zbog čega

su organizatorke/i u oktobru 2009. godine podnele/i žalbu Ustavnom sudu RS, a u decembru i predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, a uz podršku Beogradskog centra za ljudska prava.

Odmah po zabrani Povorke ponosa, organizatorke/i su inicirale/i izradu *Platforme LGBT organizacija* – dokumenta kojim bi se postigao dogovor o javnom nenapadanju između LGBT organizacija, kao i zajedničkom istupanju u slučaju napada na bilo koju/kojeg LGBT aktivistkinju/aktivistu. Jedine dve organizacije koje se nisu slagale sa izradom LGBT platforme – Gej strejt alijansa i Queeria centar – početkom 2010. godine odlučuju da organizuju Paradu ponosa, uz podršku Grupe za podršku gej muškarcima. Organizatori odlučuju da ovogodišnji događaj bilo kako bude povezan sa prošlogodišnjim – umesto Povorke ponosa, čime se isticao politički značaj u smislu ostvarivanja prava na slobodno okupljanje LGBT osoba, ove godine imamo Paradu; organizatori odbijaju da preuzmu web sajt iz 2009. godine na kojem je zabeležena ogromna međunarodna i domaća podrška, kao i podrška brojnih javnih ličnosti iz Srbije; po prvi put organizatori umesto opšte prihvaćenog akronima LGBT, usvajaju novi akronim – GLBT¹. Važno je u tom kontekstu istaći da su 2010. godine Paradu ponosa organizovali muškarci (ukoliko ih je i bilo, žene su ostale potpuno nevidljive), dok je Povorku ponosa 2009. godine organizovalo 6 žena i 2 muškarca.

GSA početkom godine održava sastanke sa gotovo svim političkim partijama u Srbiji (jedine dve partije koje su odbile sastanke sa GSA bile su Jedinstvena Srbija i Demokratska stranka Srbije), a stranke su na ovim sastancima ili otvoreno podržale održavanje parade ili su bile suzdržane, ali su gotovo sve pozvale na suzdržavanje od nasilja nad LGBT osobama.

1 Na insistiranje Labrisa, nakon nekoliko meseci organizatori Parade ponosa se ipak vraćaju upotrebi opšteprihvaćenog akronima LGBT.

Treba naglasiti da su se slični sastanci održali i 2009. godine između Organizacionog odbora Povorke ponosa i predstavnika većine političkih partija RS, kao i nekoliko ministarstava, međutim, većina političara je samo godinu dana ranije imala potpuno drugačiji stav prema održavanju Povorke ponosa, tj. većina je bila suzdržana ili se ograđivala od održavanja povorke.

U junu su se predstavnici Queeria centra i GSA susreli i sa predsednikom RS, Borisom Tadićem, koji je takođe podržao održavanje Parade ponosa. Kako je 2009. godine tema Povorke ponosa bila centralna u javnosti više od tri meseca pre zakazanog događaja, predsednik RS se povodom ove teme oglasio samo jednom i to neposredno pre zakazanog održavanja Povorke ponosa, ističući obavezu države da se obračuna sa nasilnicima. Međutim, samo dva dana pred zakazanu Povorku ponosa 2009, i pored brojnih najava nasilja upravo nad LGBT osobama, on se nijednom ne osvrće na najavljeni događaj niti bilo čime otvoreno govori o odlučnosti države da zaštiti upravo one protiv kojih su sve pretnje upućene, već samo deklarativno navodi „da će država učiniti sve da zaštiti građane bez obzira na njihovu nacionalnu, versku, polnu ili političku orijentaciju, jer nijedna grupa, ma kakav predznak imala, ne sme da poseže za pretnjama i nasiljem, niti da uzima pravdu u svoje ruke i ugrožava živote onih koji drugačije misle ili jesu drugačiji“².

Slično su reagovali i ostali političari i 2010. godine podrška održavanju parade bila je nedvosmislena, a u Organizacioni odbor uključuju se i pojedina ministarstva: Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava; kao i tužilaštvo RS, članovi gradske skupštine, itd. I pored tako važnih promena u stavovima države prema održavanju Parade ponosa, u medijima ima jako malo tekstova

2 B92 – „Tadić: Država će sprečiti nasilje“, 18.9.2009.

koji govore o tome, članovi Organizacionog odbora se za dva meseca pre održavanja parade pojavljuju svega nekoliko puta, nema izveštaja o napadima na LGBT osobe i u javnosti je prisutna sveopšta tišina o Paradi ponosa.

Parada ponosa održana je 10. oktobra 2010. godine. Organizovana je pod ogromnom policijskom zaštitom. Učesnice/i su bile/i primorane/i da prolaze kroz policijske punktove u deo u kojem se održavala Parada ponosa, a koji je bio ispražnjen od ljudi i automobila. Između učesnica/ka Parade ponosa i policijskih kordona bilo je oko 100m praznog prostora, a učesnice/i nisu mogli da vide šta se dešava iza sigurnosnih prstenova. Iza policijskih kordona oko 6000 huligana rušilo je grad i napadalo policijske službenike. Nakon Parade ponosa, 249 osoba je uhapšeno, 195 punoletnih i 54 maloletne osobe, 131 osoba je zadržana u pritvoru, 160 osoba je povređeno (većinu povređenih čine policajci), a do sada su za samo dve osobe izrečene presude – za sprečavanje službenog lica u vršenju službenih dužnosti na šest meseci zatvora, uslovno dve godine. U decembru su mediji objavili da je završen istražni postupak i pokrenute su 83 optužnice zbog nasilničkog ponašanja i napada na službena lica. Iako su u Organizacioni odbor Parade ponosa bili uključeni i javni tužioci, i dalje nema podataka da postoji ijedna optužnica koja sadrži elemente diskriminacije / zločina iz mržnje, što ponovo dokazuje da država ne prepoznaje važnost kvalifikovanja motivacije u vršenju krivičnih dela. Takođe, odmah nakon Parade ponosa, neki od političara (Ministar policije, gradonačelnik Beograda) izrazili su zabrinutost zbog svega što se dogodilo i zahtevali su od LGBT zajednice da se uzdrže od organizovanja sličnih događaja u budućnosti (gradonačelnik Beograda), ili da ih organizuju izvan centra grada (Ministar policije). S obzirom da je reakcija organizatora Parade ponosa na ovakve izjave došla sa velikim zakašnjenjem, političari

su iskoristili priliku da podrže stav većine stanovništva i optuže organizatore Parade ponosa za sve što se desilo, kao i da naglase da nasilje nema veze sa LGBT zajednicom, već da je to napad na državu, zbog napada na nekoliko sedišta političkih partija u Beogradu.

Nakon Parade ponosa, postoji jedan tihi trend u ponašanju Ministarstva za ljudska i manjinska prava da izbegava LGBT prava u svojim politikama. Na primer, u novembru je ovo ministarstvo organizovalo konferenciju *Anti-diskriminacija u Srbiji*. Iako su na konferenciji predstavljeni rezultati istraživanja javnog mnjenja o diskriminaciji koji su pokazali da najviši stepen predrasuda i diskriminacije u Srbiji postoji prema LGBT osobama, ovo ministarstvo nije uključilo LGBT osobe u promotivne materijale koje su napravili na osnovu ovog istraživanja. Takođe, ove godine je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava zajedno sa UN-om i OEBS-om sastavilo dokument o ljudskim pravima u Srbiji, u kojem se takođe među najdiskriminisanim manjinama ne spominje LGBT zajednica. I na kraju, jedina osoba koja je javno i iskreno podržavala LGBT prava (i ne samo LGBT, već generalno ljudska i manjinska prava), državni sekretar Marko Karadžić, bio je primoran da podnese ostavku zbog nedostatka saradnje i izbegavanja u okviru ovog ministarstva.

II Labrisova pravna podrška za LGBT osobe

Tokom 2010. godine Labrisovom pravnom savetovalištu obratile su se četiri LGBT osobe.

Prvi slučaj odnosi se na nedostatak zakonskog okvira koji štiti ljudska prava transrodnih i transeksualnih osoba u Srbiji. Osoba A. T. obratila se Labrisu zbog nemogućnosti promene ličnih dokumenata nakon hirurškog prilagođavanja

pola. Ona je podnela žalbu Ustavnom sudu RS, a Labris joj je pomogao u pronalaženju advokata i finansijskih sredstava za ovaj slučaj. Predstavke pred Ustavnim sudom RS mogu biti popunjene samo u lično ime, tako da je Labris u ovom slučaju bio posrednik između aplikantkinje i advokata iz Beogradskog centra za ljudska prava.

Drugi slučaj takođe se odnosi na prava transrodnih osoba, odnosno Labris je kontaktirao trans muškarac u periodu tranzicije i pripreme za hirurške operacije prilagođavanja pola. On je bio zaposlen u banci poslednjih 7 godina, nakon čega je otpušten uz objašnjenje šefa da banka posluje sa gubitkom. Na osnovu nekoliko obraćanja Labrisu postalo je očigledno da se u ovom slučaju ne radi o diskriminaciji na osnovu rodnog identiteta, s obzirom da je istom prilikom otpušten veliki broj zaposlenih, a njegov šef je čak pristao da ga otpusti pod posebnim okolnostima koje bi mu donele određenu finansijsku nadoknadu Zavoda za zapošljavanje u narednih nekoliko meseci.

Treće obraćanje odnosi se na problematiku istopolnih partnerstava. Lezbejka iz Srbije koja je živela u istopolnom braku u Španiji, a zatim se razvela, sada želi da osnuje brak u Nemačkoj. Ona se obratila Labrisu kako bi saznala koja dokumenta su joj potrebna kako bi potvrdila nemačkoj vladi da više nije udata.

Četvrti slučaj obraćanja Labrisovom pravnom savetovalištu odnosi se na lezbejku iz Novog Sada koja je pretučena ispred gej noćnog kluba u tom gradu, u septembru 2010. Nakon što je napustila klub, nju je napala druga lezbejka koja je takođe bila u tom klubu. Ovaj napad nije bio motivisan homofobijom, ali je osoba koja se obratila Labrisu želela da sazna kakve su joj mogućnosti za dobijanje besplatne advokatske podrške. Labris joj je prosledio kontakte advokatkinje iz CHRIS mreže za ljudska prava iz Novog Sada.

III Prve pritužbe Poverenici za zaštitu ravnopravnosti zbog kršenja prava na osnovu seksualne orijentacije

Zakon o zabrani diskriminacije predviđa mogućnost obraćanja Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u slučaju kršenje ljudskih prava. Nakon brojnih kršenja Zakona o zabrani diskriminacije, u maju 2010. godine napokon je uspostavljena i ova institucija, a mesto poverenika Narodna skupština RS dodelila je Neveni Petrušić. U septembru i oktobru Labris je uputio tri predstavke Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, i, iako je po Zakonu o zabrani diskriminacije rok za njen odgovor za dve pritužbe prošao, u trenutku pisanja ovog izveštaja³ još uvek nema nijednog njenog odgovora. Predstavke se odnose na kršenje člana 11, člana 13 i člana 21 Zakona o zabrani diskriminacije.

Prva pritužba poslata je 16. decembra 2010, a diskriminatorski čin odnosi se na homofobične izjave dr Miroljuba Petrovića za list *Alo*. U tekstu koji je objavio ovaj list izvešni dr Petrović izjavljuje da je homoseksualnost bolest, ali i najavljuje otvaranje klinike za lečenje homoseksualnosti. Uz predstavku Poverenici, Labris je zajedno sa nekoliko LGBT organizacija takođe poslao otvoreno pismo Ministarstvu zdravlja, koje se ubrzo potom obratilo LGBT organizacijama sa odgovorom da ovo ministarstvo neće izdati dozvolu za rad ovakvoj „klinici“ jer bi to predstavljalo direktno kršenje zakona RS.

Druga pritužba poslata je 21. septembra 2010, a odnosi se na diskriminaciju od strane studentske desničarske organizacije *Nomokanon*, sa sedištem na Pravnom fakultetu u Beogradu. Naime, ovo udruženje je izdalo saopštenje u kojem se navodi da je homoseksualnost devijacija, a Parada ponosa

3 Kraj decembra 2010. godine – prim. aut.

protest bolesnih ljudi protiv tradicionalnih porodičnih vrednosti i srpskog društva. Takođe, u ovom saopštenju navodi se i poređenje između homoseksualnosti, pedofilije i nekrofilije.

Treća pritužba Poverenici za zaštitu ravnopravnosti poslata je 14. oktobra 2010, a odnosi se na diskriminatorske izjave od strane Mitropolita Amfilohija Radovića. Naime, dan nakon održane Parade ponosa, Mitropolit Radović koristi se govorom mržnje protiv LGBT osoba, izjavljujući da homoseksualnost predstavlja „smrad sedomski“, a da odgovornost za nasilje koje se desilo za vreme održavanja Parade ponosa snosi isključivo LGBT zajednica. Uprkos činjenici da Zakon o zabrani diskriminacije predviđa sledeće u članu 18, stav 2:

„Ne smatra se diskriminacijom postupanje sveštenika, odnosno verskih službenika koje je u skladu sa verskom doktrinom, uverenjima ili ciljevima crkava i verskih zajednica upisanih u registar verskih zajednica, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje sloboda veroispovesti i status crkava i verskih zajednica.“

U pritužbi Poverenici, Labris tvrdi da Mitropolit Radović ne zastupa stavove Srpske pravoslavne crkve u svojoj izjavi jer je SPC veoma eksplicitno nekoliko puta pre toga pozvala javnost da se uzdrži od nasilja, ali i javno osudila nasilje nad učesnicima Parade ponosa.

Na sastanku održanom 17. decembra 2010. između članica Koalicije protiv diskriminacije i Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, Poverenica je izrazila očigledno nesnalaženje u vršenju svojih dužnosti jer je naglasila da je razlog kašnjenja odgovora na prvu pritužbu njena nemogućnost da pronađe adresu dr Miroljuba Petrovića, kao i „odugovlačenje lista Alo“ u odgovoru na zahtev za izjašnjavanje. Iako svi ovi slu-

čajeви predstavljaju teške oblike diskriminacije (član 13, Zakona o zabrani diskriminacije), a sam postupak pred Poverenicom zamišljen je kao brz postupak, a ne parnični postupak, još uvek čekamo njene odgovore.

IV Odnos medija prema LGBT temama

I u 2010. godini Labris je radio na analizi diskursa kojim se koriste štampani mediji u Srbiji kada pišu o LGBT temama i/ili osobama. Dnevni pregled štampe pruža nam pogled na način na koji se štampani mediji u Srbiji odnose prema LGBT osobama, kao i na vreme, motive i učestalost ovakvog izveštavanja. Labris je, kao i prethodnih godina, priređivao tromesečne izveštaje o pisanju medija o LGBT temama, sa analitičkim, kritičkim i aktivističkim pristupom u analiziranju realnosti i medijima kao ključnim elementom u procesu kreiranja javnog mnjenja. Tromesečni izveštaji mogu se naći na Labrisovom web sajtu⁴.

Labrisovo istraživanje medija pokazuje da se već godinama većina tekstova sa LGBT tematikom najčešće objavljuje u rubrici *Zabava*. Međutim, aktivnosti LGBT organizacija u 2009. i 2010. godini doprinele su promeni načina izveštavanja, pa se u poslednje dve godine većina tekstova sa ovim izveštavanjem pojavljuje u rubrikama *Politika* i *Društvo*. U prvoj polovini 2010. godine, mediji su bili skoncentrisani na izveštavanje o aktivnostima Koalicije protiv diskriminacije koja je zahtevala da političke partije podrže kandidata za Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Gorana Miletića, koga je podržalo više od 200 organizacija civilnog društva. Dnevni listovi takođe objavljuju i zahtev Koalicije za smenu ministra Čiplića, kao i reakcije na njegovo ćutanje na ovu temu. To-

4 www.labris.org.rs

kom proleća i leta, Gej strejt alijansa započela je proces pregovaranja sa političkim partijama o održavanju Parade ponosa, a mediji su ispratili sve održane sastanke između GSA i političkih partija.

Što se tiče pisanja medija na temu Parade ponosa 2010, za razliku od prošle godine kada su organizatorke/i bili u centru medijskog izveštavanja puna tri meseca pre zakazane Povorke ponosa, ove godine mediji su se bavili ponašanjem političara izazvanim ovim događajem, ali su organizatori i kampanja ostali potpuno nevidljivi. Nasilje koje se desilo tokom održavanja Parade ponosa 2010. godine bilo je centralna vest, dok je sama parada potpuno ignorisana od strane medija.

Labris već godinama unazad podnosi predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji a zbog govora mržnje prema LGBT osobama tj. prema ženama u domaćim elektronskim medijima. Zbog neadekvatnog odgovaranja na pritužbe, Labris je nekoliko puta morao da se obraća Zaštitniku građana kako bi intervencijom primorao RRA da poštuje zakon i odgovori u zakonskom roku na svaku žalbu koju dobije. Osim što je pokretanje ovog mehanizma gotovo uvek zahtevalo i dodatne napore da se RRA privoli da poštuje procedure i zakon, svaki put su predstavke odbacivane kao neosnovane te je nalaženo da govora mržnje nema i da je reč o slobodi izražavanja. Ove godine, RRA je po prvi put, i to bez dodatne intervencije Zaštitnika građana, našla da je Televizija Košava prekršila Zakon o radiodifuziji te emitovala govor mržnje i to u emisiji *Luda kuća*, a konkretan govor mržnje bio je uperen pre svega prema transeksualnim osobama. Iako je glavni i odgovorni urednik ove televizije kontaktirao Labris, izvinjavao se, te tvrdio da nije postojala namera – izuzetno je važno da je Republička radiodifuzna agencija konačno jednom utvrdila da je bilo govora mržnje prema LGBT osobama.

Neutralna kontekstualizacija LGBT tema je i dalje dominantna u medijskom diskursu, a više negativnih tekstova bilo je prisutno u periodu oko održavanja Parade ponosa 2010. Takođe, i 2010. kao i ranijih godina, malo je tekstova u kojima se spominju lezbejke, što predstavlja direktan indikator za nevidljivost žena u medijima, pa čak i u okviru tekstova koje govore o LGBT temama. Još jedan mizoginični čin u medijskom izveštavanju predstavljalo je i agresivno naglašavanje nepostojećeg akronima GLBT, kojim su se koristili i organizatori Parade ponosa 2010. Ovaj akronim stavlja lezbejke na drugo mesto i jača patrijarhalnu matricu „ženske drugosti“. Nakon Labrisovih javnih reakcija, organizatori Parade ponosa ponovo se vraćaju upotrebi akronima LGBT.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
342.726:316.35(497.11)“2010“
316.647.82(497.11)“2010“

DISKRIMINACIJA u Srbiji 2010 : izveštaj Koalicije
protiv diskriminacije / [urednik izdanja Saša Gajin]. –
Beograd : Centar za unapređivanje pravnih studija, 2010
(Beograd : Dosije studio). – 84 str. ; 20 cm. – (Biblioteka
Suočavanja ; 38)

Tiraž 500. – Str. 7–11: Uvodnik / Saša Gajin. – Napomene i
bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7546-060-2

1. Гајин, Саша [уредник] [аутор додатног текста], 1965–
а) Дискриминација – Мањинске групе – Спречавање –
Србија – 2010

COBISS.SR-ID 183432972

